

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARA
București

Cota i 09/184

Inventar br 1415

Math. Fronius, *Statuta iurium municipalium saxonum in Transsylvania.*
[Corona], 1583.

A.18.229 D.S.

18229

1583
B 87

Appendices Statutor.

Appellatio si fiat in causis territoriali et revisiones metarum, concernentium, conceditur quidem eadem ad Tabulam, quatenus sola Transmissiones discuti debent, et diiudicanda secundum introscriptas rationes, et probabilia documenta, sufficientiaque testimonia, ac si opus sit, ad Reformationem remittentur.

Publicatio venditionis domorum, aut agrorum, debet fieri non diversis annis, a venditione Substantie, sed eodem anno, quo venditur.

Sit quis apud quempiam habeat extans, debitum exigendum, mortuo debitore, si per ordinarios Juratos Divisores Divisio Substantie inter Heredes fiat, haeredesque sunt consensu, et Creditor domi existens tempore Divisionis, sicutque debitorem defunctum et negligens tempore Divisionis et ante debitum exigere: Prescriptionis vice accipitur ab ulteriore impetitione.

Si quis infamia proclamatus fuerit non ideo statim ex cetera, vel vicinibus, aut alio quovis excludendus, aut excommunicatione sua privandus, donec id iure mediante fuerit comprobatum.

x. 1770

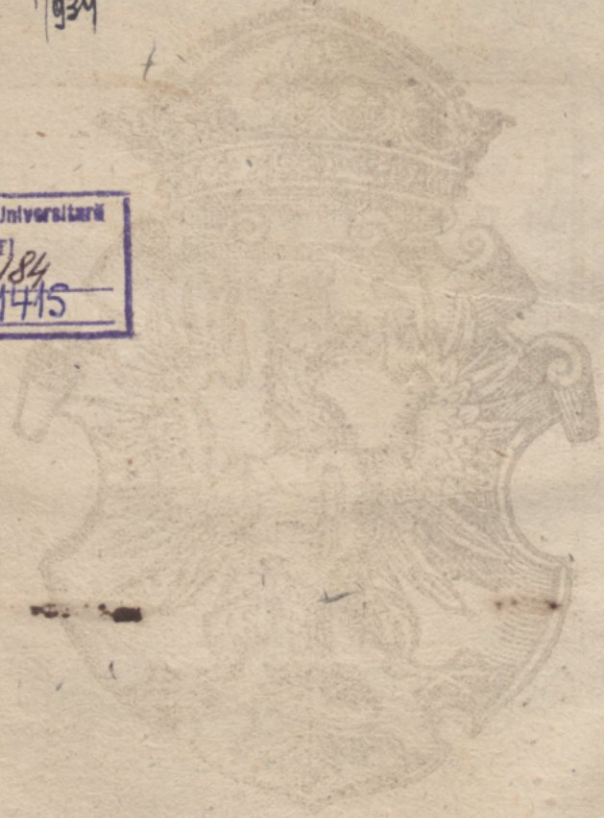

7/939

18229

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 097/84
inventar 6v 1415

Facultatea de Filosofie și Litere din București
BIBLIOTECA CENTRALĂ

AD SERENISS:
 REGEM POLO-
 NIAE, STEPHANUM
 BATHORY, eius nominis I. Victorem

& triumphatorem potentiss:

Muneris est Domini totum, benedictio Regu M.
 Vnum etenim cœli, moderatur pectora flat V,
 Numine tutaturq; suo, venerabile N V M E N,
 Eximijis ornans donis: pietatis amor E
 Respersos, quæstu reficit locuplete, potente R
 In dubijs & rebus adest ad vota vocant I.
 Scilicet vt quondam R E X Regum flexit anhelos S
 Et currus & equos Phœbi, prece motus: ab axe E
 Sic pluias, hyemesq; armatas, in fera vento S
 Tumis horrendum ve furentes prælia fudi T,
 Diraq; in iuuisos vibrauit fulmina. Quid quo D
 Oceano fluctus statuit ceu mœnia vast O,
 Mente probum seruâs populû, perdêsq; rebelle M,
 Infano optantem fædè indulgere furor I.
 Næ, R E X illustris, στεφανος quod nomen & ome N
 Indidit ille tibi, summi dominator Olymp I,
 Tantum

Tantum Marte vales, veluti sat bellica mōstran T
 Omnia præclaro dignissima facta triumph O,
 Tam prudēs, iustus, tam clemens diceris: haud es T
 Vlla prior ratio, pietas quàm maxima, cult V
 Mentē quæ sacro capit arctius, atq; hedera alnu M,
 Bellum clara dedit sicut documenta, tremendo a B
 Euentu: Tuatot diuinè ibi gesta, priusqu E,
 Non cuiquàm linguæ centum si, ferrea vox, no N
 Exponet, toto quæ iam celebrantur in orb E.
 Das hîc, das illic, pia iura: minus pia, Dau D
 In morem parcens hosti, conuellis: es æqu I
 Custos, arbiter, vt testis liber iste. Pias si C
 Truncatis Salicis, leges Lotharius affer T
 In lucem: sic Iustiniano, sicq; Solon I
 Olim hîc cura stetit. Sed nūc, R E X Maxime card O
 Regni, præsidium pacis, spes, I N C L Y T E victo R,
 Esto diu felix: dextra victrice retund E
 Gog hostem Christi, & spirantem prælia Mago G:
 Vire, vale, atq; D E I crescat tua gloria nut V.
 Muneris est Domini totum, benedictio Regu M.

GEorgius HELnerus
 Coronensis, F.

AMPLISSIMIS
 VIRIS, PRUDENTIA
 ET VIRTUTE PRAESTANTI-
 BVS, DOMINIS CONSVLIBVS, IV-
 DICIBVS, IVRATISQ; SENATORIBVS,
 CIVITATVM AC SEDIVM SAXONICA-
 RVM IN TRANSYLVANIA, DO-
 MINIS ET PATRONIS SVIS
 PERPETVA FIDE CO-
 LENDIS. S. D.

Archetipo similis dum mens forma-
 ta potenti,
 Integra diuino lumine plena
 fuit,
 Sancta luis radijs, summo de numine natis,
 Splenduit: hæc nostræ lucis origo fuit.
 Nullus erat carcer, tormentaq; tristia, non tunc
 Ascia terribilis, lictor, & vncus erat,
 Sponte sua quiuis sanctas properabat ad aras,
 Lætus ador Domino, vota precesq; ferens.
 Pectora plena DEO, castoq; imbuta pudore,
 Et simul hyberna candidiora niue.

Mutua

Mutua diuini iungebant vincula amoris,
 Non illic liuor, non dolus vllus erat,
 Non fraus, non fucus, nec amor sceleratus habendi,
 Absq; suo quiuis Iudice tutus erat.
 At simul ac terras, expulsa Astræa reliquit,
 Et pietas, hominum victa furore, iacet,
 Vixq; DEVS summi quisq; moderator Olympi
 Creditur, & superest nullus in orbe pudor,
 Sed sibi quisq; DEVM fingit, quod tetra libido
 Mandat, & infano subijcit imperio,
 Cunctorum votis iam maximus ille DEORVM
 Personat, hunc iuuenum turba senumq; colit.
 Hunc homines vnum sibi conciliare laborant,
 Huic soli semper quisq; placere cupit,
 Qui cæcus ditat tam fædi lustra nepotis,
 Quàm meritis clari splendida tecta viri.
 Radix cunctorum sed dicitur ille malorum:
 Corporis atq; animæ certa ruina tuæ.
 Tanta tamen rabies, tanta est dementia Mundi,
 Vt certum præceps tendat in exitium.
 Imperium tanti non detrectare Tyranni,
 Tristia nec Sathanæ rumpere vincla potes.
 Et cum non possis Dominis seruire duobus,
 Ore DEVM crepitans, Mammona corde colis.

) (4 Quis

Quis furor est, animam sceleratis, perfide, lucris
Perdere, & æternis tradere supplicijs?
Quid iuuat ingentis congesta pecunia Mundi,
Pronus in æternum si ruis exitium?
Hæc, quicumq; sapis, veræ præcepta salutis
Detineant animum, nocte dieq; tuum.
Ne dum tabificos scelerum cumulamus aceruos,
Opprimat incautos maximus ille dies.
Sed neq; præsentis vanissima somnia vitæ,
Curarumq; animi perniciofa lues,
Fluctus perpetui, tempestatumq; procellæ,
Spes, timor, ira nocens, & male sanus amor,
Rixa, truces inimicitæ, certamina, pugnæ,
Tristis ad extremum sollicitudo diem,
Diffugiunt animis alia ratione, medendi
Ni certum monstrent pharmaca dicta modum:
Omnia nam scatebra, Lernaq; oriuntur ab illa,
Quæ sola inuictis cæca triumphat equis.
Hanc grauibus vinclis, hanc tu constringe catenis,
Ne collo iniiciat vincula sæua tuo.
Hæc tibi iucundam præstabit norma quietem,
Hæc animi tristes discutiet salebras.
Non tibi scurra vagus, Sycophantæ non balatrones
Obstrepera perdent garrulitate dies,

Cessa-

Cessabuntq; tuis tandem inuigilare crumenis,
Tendere & insidias assiduas oculis.
Nocte breues tenebras, placidissimus ille deorum
Afferet, optatam concilians requiem.
Quas mihi Persarum Gazas, aut marmora Cræsi
Istis narrabis nobiliora bonis?
Hæc prima, si quis vitam ratione gubernat,
Magnorum vita cælicolûm potitur.
At tibi si placidam, forsan turbare quietem
Quadruplatorum perfida turba volet,
Fraudibus, insidijs, scelerataq; arte nocendi
Impugnans, furtim teq; tuosq; petat:
EffraCTORnè aliquis media de nocte serarum,
Autolycum referens dira propago patrem,
Aera clepat, multos miserè congesta per annos,
Et scelus, alterius parta labore voret,
Seu venit ille tuas prædo truculentus in ædes,
Humani generis publica pernicijs,
Seu quis sanctarum spreto moderamine legum,
Cuncta suo vecors temperet arbitrio,
Hunc facile Iuris sanctissima claustra retundent,
Reddere quæ factis præmia digna solent.
Hæc DEVS in terris, ne publica commoda vitæ,
Iustitia & pietas, religionis amor,

(:)

Virtus

Virtus, alma fides, pax cum probitate perirent,
Custodes voluit maneris esse sui.
Hæc sunt humanæ certissima regula vitæ,
Lux densas hominum discutens tenebras,
Mentibus impressit sanctarum femina legum:
Authorem referunt hæc documenta Deum.
Addidit his propriam summo de vertice vocem,
Se nostri fontem luminis esse docens.
Hinc leges natæ, quas singula regna sequuntur,
Riuus ut ingenti fonte perennis aquæ,
Talia sunt isto paucis contenta libello,
Leges perspicua qui breuitate docet.
Perlegat hunc læto gens Transylvanica vultu,
Consultum rebus si volet esse suis.
Candor at ingenuus mens & pietatis amica,
Constanti rectum corde sequetur iter.
Nec temerè cupiet planas conuellere leges,
Impulsa exigua commoditate rei.
Hoc est in scyrpo callosum querere nodum,
Nec sancta legum simplicitate frui.
Scilicet infandis nihil ut decedat aceruis,
Alterius nec sit sors meliore loco,
Ac ne discedas longo è certamine victus:
Quo grauius nullum dedecus esse solet,

Deniq;

Deniq; ne tristes animi compefcere fluctus,
Qui peruersorum pectora cæca trahunt,
Cogaris, nimiumq; alijs videre benignus,
Et sic te stupidum turba maligna vocet,
Hæc ne contingant miscebis sacra profanis,
Synceræ locus hîc nec pietatis erit,
Nec metues animam diris diuendere lucris,
Atq; creatorem deseruisse tuum.
Sed talem superi terris auertite pestem,
Et populo clemens sis, Pater almæ, tuæ.
Ne furor hic tantus nostras intrudere mentes
Pofsit, & illecebris illaqueare suis,
Quem tandem horrendo sequitur Bellona flagello,
Et merces scelerum, Tartareus Phlegethon.
Quin potius pereat mundi scelerata voluptas,
In mare, sic partas, mergite diuitias:
Aufer amicitias, miseri tollantur honores,
His mundi laqueis, ne capiare caue.
Non si totius crepitent fulmina mundi,
Opprimat atq; tuum dira ruina caput.
Et citius proprio Sol dimoueatnr ab axe,
Quàm moueas Domino bella tremenda Deo.
Sic ubi migrandum misera hac ex valle laborum,
Ad rigidi scelerum vindicis, ora Dei,

(:) 2

Cum

Cum tibi surdescent aures, oculiq; labascent;
Et vix lingua tuo gutture rauca gemet,
Tunc Deus omnipotens, tanto in discrimine rerum,
Non poterit clemens non meminisse tui,
Abstergens lacrymas, gemitus, cunctosq; dolores,
Reddensq; obsequijs præmia digna tuis,
Talia corde tuo, noctesq; diesq; reuoluens,
Imperio summi viuere disce Patris.
Qui velut est iustus, verax, totusq; benignus,
Sic quoq; nos similes præcipit esse sui.
Ista sed exponunt sanctorum oracula vatum;
Discere quæ multa sedulitate decet,
At riuum tenuem, tanto de flumine natum,
Alueus exigui continet iste libri.
Gratia debetur tanto pro munere cunctis,
Qui patriam sanctis moribus erudiunt.
In primis meritas, tibi nos, REX INCLYTE, grates;
Soluere, & æternum te celebrare decet.
Nanq; tuis populis æquissima iura ministras,
Nostra tibi curæ est nocte dieq; salus.
Æquabit sed nulla tuas facundia dotes,
Cunctaq; sunt meritis verba minora tuis.
SEMPER HONOS, NOMENq; TVVM LAVDESq;
Clara mori nullo tēpore fama potest. (MANEBUNT:
Gens

Gens sed nostra, SIGISMUNDE ILLVSTRISSI-
Expetit esse tuo salua patrocinio, (ME PRINCEPS.
Defendiq; cupit sua Municipalia Iura,
Promittens promptam perpetuamq; fidem.
Nestoream simul optat vt egrediare senectam,
Et tua scepra vt sint vindice tuta DEO.
Multum At Retribuant Tibi NVmina Summa;
Reddant SEcuri VIncula Coniugli. (Beata Et
Ingens Ornamentū ANimi, mens NEScia fraudis;
Vitam Annosam Isti, DA pater alme, viro.
Ac Leges, Bonitas, Et Regula TVta Salutis,
Huic ViTā in TERris, IVDiciūq; REGunt.
Legibus Vt Ciues, Animum Sic ornat Honestis,
In Rebus SERVans cum pietate fidem.
Præclaros ETiam Reputans Virtutis Honores,
Ingenuo Rectum SempER amore colis.
Tu quoq; carminibus semper celebrabere nostris,
Pro studio & meritis, FRONIE docte, tuis.
Cui virtus, doctrina, fides pietatis alumna,
Verus synceræ relligionis amor,
Æternam laudem peperit, gratumq; fauorem
Multorum, & dulces iunxit amicitias.
Viue, valeq; diu, Musarum candide fautor,
Ac superes Pylij secula multa senis.

(:) ; Vos

Vos etiam, patriæ quibus est Respublica curæ,
Veræ virtutis perpetuumq; decus,
Ista sequi iuris vestri præscripta decebit:
Hæc vobis solidæ vincula pacis erunt.
Personam interea nunquam spectare memento
Pauperis, eximij diuitiasq; viri.
Non odium impellat, nec amor, nec dulcis amicus
Iudicio vt violes sancta STATUTA tuo:
At vestras mentes dextra omnipotente gubernet,
Prospiciens cœli, NOSTER, ab arce, DEVS,
Impleat & longa serie, numeroq; dierum,
Cordibus infundens gaudia sacra pijs.
Dirige, summe Pater, manuum figmenta tuarum,
Ne te contempto præcipitata ruant,
Pectore constanti, tua sed monumenta sequantur
Nostrorum quæ sunt certa lucerna pedum,
Vitamq; & mores sanctis moderentur habenis,
Et celebrent toto, nomen in orbe tuum.

*Paulus Kerzius Coronensis
Artis Medicæ Doctor.*

Leui. XIX.

NON FACIES QVOD INIQVVM EST,
NEC INIVSTE IVDICABIS. NON
CONSIDERES PERSONAM PAUPERIS,
NEC HONORES VVLTVM POTENTIS.
IIVSTE IVDICA PROXIMO TVO.

Proverb: XVII.

QVI IIVSTIFICAT IMPIVM, ET QVI
CONDEMNAT IIVSTVM, VTERQVE
ABOMINABILIS EST APVD DEVM.

Psalms: LXXXII. E. H.

PRæsides in medio cœtu DEVS ipse potentum,
Et iudex alios iudicat ante deos.
Quo tandem vsq; malas leges, & iniqua feretis
Iudicia, & reprobos dicitis esse bonos?
Iudicijs inopes defendite, suscipite orbos,
Adserite oppressos, iustificare pios.
Reddite pauperibus ius, eripite insuper ipsos,
Si quos in vinclis, impius hostis habet.
Omni potens exurge, tuo rege numine terram,
In cunctis hæres gentibus vnus eris.

CONFACIES QVOD INIQUIVM EST.
NEQ INIUSTE IVDICARE. NON
CONSIDERES PERSONAM PAPERIS
NEC HONORES VLTVM POTENTIS
IUSTE IVDICA PROXIMO. 10.

VT IUSTITIA IMPVIM. 11. 10.
CVM ENIM IUSTVM VITIORE
LEONINENSIS EST. 12. 10.

Prædix in medio certu D & 2 ipse potestatis.
Et index alios in certate deos.
Quo tandem vltis malis. & in ipis certis
Iudicis. & ipi opes dicitur. 11. 10.
Iudicis in opes defendite. Iudicis opes.
Ad certis opes. Iudicis opes.
Reditur in opes. Iudicis opes.
Iudicis in opes. Iudicis opes.
Iudicis in opes. Iudicis opes.

NOS STEPHANVS
DEI gratia Rex Polonia,

magnus Dux Litvania, Ru-
ssia, Prussia, Masouia, Samogicia, Ki-
ouia, Volinia, Podlachia, Liuaniaq; &c.
dominus, nec non Transyluanie Princeps:

Ad perpetuam rei memoriam. Etsi prin-
cipes multis præclaris atq; propemodum di-
uinis virtutibus excellere conuenit, præ-
sertim eos quorum imperio, plurimæ & di-
uersæ gentes subiectæ sunt: animaduertimus
tamen dualius potissimum rebus pro temporis
vicissitudine indigere: foris militia armis
sue ad defensionem, sue ad amplificationem
imperii: demi æquabilitate iuris, qua subdi-
tos suos in officio retineant, quibus duobus
vinculis vt omnia imperia coalescunt, ita

A iis dif-

is dissolutis collabuntur. Etenim nobis di-
uina benignitate primū ad Transyluaniæ
principatum, deinde ad hoc regie dignitatis
fastigium euectis, præcipua ac perpetua
cura fuit, ut utroq; tempore, utrumq; quantū
in nobis esset, omnibus subditis nostris pater-
na quadam sollicitudine præstaremus: Cuius
rei prima occasio nobis, sub initio regiminis
nostri data est, dum sublatis ciuilibus disti-
diis, quibus hoc regnum ob varia studia labo-
rabat, certa iudiciorum tribunalia consti-
tuimus, ne nobis foris bello occupatis, inter
arma leges prorsus silerent, sed unicuiq; iure
iustitiæ administrata, libertati, saluti ac
tranquillitati publicæ rectè consuleretur.
Qua in re cum de aliis quoq; prouinciis, im-
perio nostro subiectis, solliciti essemus, uici-
norum Barbarorum importuna insolentia,
nos ab

nos ab instituto nostro retraxit: Nunc
itaq; conatus nostros deo promouente trien-
nalis belli Moscovitici exantlati, hoste à
ecruicibus subditorum nostrorum remoto, re-
cuperatis prouinciis à magno Ducatu Lit-
uaniæ superioribus annis auulsis, Liuania
deniq; e faucibus Barbarorum extorta, et
regno nostro applicata, ad institutū nostrum
reuerſi sumus, recuperataq; Liuania, quæ
sub tyranno hoste per multos annos, nullis
legibus, sed arbitrio barbarorum iuebat,
scripta iura dedimus. Postquam uero ad
Hungariæ fines propius accessissemus, no-
strarum partium esse putauimus, etiam rati-
onibus prædicti regni nostri Transyluaniæ
prouidere: Itaq; dum inter alios eiusdem
prouinciæ nostræ subditos, fidelium nostro-
rum uniuersorum Saxonum legati, fideles
A 2 nostri

noſtri: Egregius ALBERTUS
SYWEG, iudex regius ciuitatis noſtræ
Cibiniensis: ac prudentes & circumſpecti
DOMINICUS DIETRIG,
iudex regius Segesuariensis: MAT-
THIAS FRONIVS ciuis iu-
ratus Braſſouienſis. JOACHIMVS
KOCHE magiſter ciuium Megieſien-
& CASPAR BVDAKI iu-
dex Biſtriciensis, ciuitatum noſtrarum
Transyluanicarum, huc in Poloniam ad
nos miſſi veniſſent, nobiſq; præter alia pri-
uilegia antiquorum Hungariæ Regum
confirmanda, etiam codicem FVRIS
MVNICIPALIS ſeu legum &
conſuetudinum, longo uſu & obſervatione re-
ceptarum, inq; quibuſdam locis, de communi
Saxonum ipſorum conſenſu auctarum, ac in
quatuor

quatuor libros & certa capita diſtinctarum,
humilime nobis obtuliſſent, ſupplicantes ut
inſtar aliarum gentiũ & nationum, quarum
leges literarum monumentis mandata ſunt,
ne ſoli conſuetudini, quæ incerta, mutabilis
& obliuioni obnoxia eſt, niterentur, præ-
dictis iuribus & conſuetudinibus, aſſorti-
tatem noſtram regiam impertiremus, illiſq;
vim iuris ſcripti tribueremus, & omnia in
eo contenta, quo ad omnes clauſulas, ſenſus,
capita, articulos, in formam priuilegii no-
ſtri redigi facien: admittere, approbare,
eiſdem vniuerſis Saxonibus & eorum hære-
dibus ac poſteritatibus, pro perpetuis legi-
bus & conſuetudinibus valituras, de regie
noſtræ poteſtatis plenitudine, roborare &
confirmare dignaremur: Cuius quidem
codicis tenor ſequitur in hæc
verba.

STATVTA IV-
RIVM MUNICIPALI-
um Saxonum in Transyluania.

LIBER PRIMVS.
DE ELECTIONE ET OFFICIO
iudicum Titul: I.

VONiam vniversi Saxones in
Transyluania Ciuitatum scili-
cet septemq; & duarum sedium,
à diuis regibus Hungarix, liber-
tate, privilegijs, & his prerogatiuis donati
sunt, vt suos magistratus: Magistrum nem-
pe ciuium, Iudices & Villicos singulis annis,
post festa Natiuitatis Domini, per libera &
communia Communitatum suffragia, ex ip-
sorum iuratis eligant: ceteri verò iurati per
recens electum magistratum, pro antiqua cu-
iuslibet loci consuetudine eligantur, tales qui
rebusq; ipsorum idonei & vtilis fore viden-
tur,

tur, atq; post anni decursum muneribus de-
functi, administrationis suæ honestam Sena-
tui rationem reddere possint.

Necessarium verò & vtile est visum, vt in 2.
electionibus certi obseruentur gradus: Nam
honorem sustinēti munus imponi non debet:
Munus verò sustinenti, honor deferri potest:
Maioribus enim honoribus functos, ad mi-
nores reuocari non oportere, rationis est, hoc
addito, vt approbata vetus consuetudo pro
loci & tēporis ratione cuiq; salua permaneat.

Vniuersæ autē controuersie ciuium, primo 3.
debent coram iudicibus ordinarijs agitari, à
quibus deinde ad Senatum prouocare, pro
causæ cuiuslibet qualitate & ciuitatis consue-
tudine licet.

Iudices cum suis assessoribus debent omnes 4.
causas, quæ iure sunt decidendæ, iusta & ple-
na cognitione rerum discutere, atq; à iudici-
bus liberum est cuilibet ad Senatum prouo-
care, in omnibus tam paruis causis quam ma-
gnis, exceptis solis criminalibus. In casu au-
tem criminali, iudices extra scitum & cogni-
tionem

tionem Senatus, sententiam capitalem nec ferre soli nec exequi debent.

5. Iudex in primis obseruare debet, vt aliter non iudicet, quàm quod legibus, aut constitutionibus, aut moribus proditum est. In quibus autem causis scriptis legibus non vtimur, id sequi oportet, quod moribus & consuetudine introductum est: Nam longa consuetudo, quæ vtilitates publicas non impedit, pro lege seruabitur.
6. Non possunt autem neque leges neque Senatus-consulta ita scribi, vt omnes casus, qui quandoque inciderint comprehendantur, tamè cum in aliqua causa eadem subest ratio, is qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet.
7. Quicquid autem his legibus specialiter non est expressum, id veterum legum constitutionumque regulis, imperatorio iure comprehensis, omnes relictum intelligant.
8. Iudices oportet in primis rei qualitatem plena inquisitione discutere, & tunc vtraque partem interrogare, num quid amplius addere desiderent, quod alterutri partium deseruiat.

DE CITATIONE FN

ius. Titul: II.

VM iniustum sit damnare nondum auditum, & iudicare nondum cognita causa, ideo merito iudicium à citatione inchoandum est.

Si ergo ciuis aut quicumque alius, ciuem in ius vocare voluerit, cum per iudicis sigillum, aut ministrum publicum, prout in loco vsitatum est, ad horam per iudicem ipsi constitutam, citare debet.

Citatio autem insinuanda est aduersario præsentem personaliter, siue in ædibus proprijs, seu in alio quocumque loco, vnde illi innotescere possit. Si autem citandus dolose se occultet, satis est, si ad domum citetur.

Si in ius trahitur seruilis & vaga aliqua persona, quæ hæreditates non habet, quæue satisfacere non potest, talis fideiussorem dabit, de iudicio susti vsque ad causæ decisionem.

B

Habens

LIBER PRIMVS.

4. Habens bona immobilia quibus satisfacere potest, ad dandos fideiussores cogi non potest, præterq̄ in causis criminalibus, vbi accusatus etiam bona immobilia habens, fideiussores sese iudicio sistendi causa, dare cogitur.

5. Vtraq̄ parte litigantium, actore & reo, coram iudicio comparente, accusato quatuordecim dies dantur, vt interea ambæ partes concordent: sin minus, vt tandem ad eum terminum de propositis reus respondeat. Si autem peregrinus cinem vel inquilinum ad iudicium citauerit, non quatuordecim dierum, sed tri-
dui terminus datur ad deliberandum & respondendum: sic quoq̄ in causis domesticorū moram non ferentibus.

6. Civis vel aliquis alius, si colorem in pago residentem, citare voluerit, à iudice civitatis vel oppidi, cuius iurisdictioni citandus subiectus erit, sigillum accipiat, quod ad locum vbi reus habitat deferret, & per villicum eius loci, eundem citari curabit ad ordinarium iudicem.

7. Eum vero quem temere aduersarium in iudicium

TITVL: TERTIVS. 6.

iudicium gratia noui iudicij principis, vocasse contiterit, viatica litisq̄ sumptus aduersario suo reddere oportebit.

Si quis in iudicio se sisti promisit, & valetudine, vel tempestate, vel vi fluminis, vel seruicij dominicis, vel alia iusta causa prohibitus, se sistere non potuit, exceptione iuuatur.

DE CONTVMACIA
partium. Titul: III.

Siquis in ius vocatus non ierit, ex causa à competente iudice multa pro iurisdictione iudicis damnabitur. Qui itaq̄ citatus ad terminum præfixū, per se vel procuratorem suum non comparuerit, in prima instantia Floren: vnum iudici dependet: Qui verò post secundam citationem absens fuerit, duos Flor: dependet: Si verò ad tertiam citationem, vel ad vnicam peremptoriam (quæ regulariter facta pro tribus sufficit) contumax fuerit, nec ad terminum præ-

B 2 scriptum

7. LIBER PRIMVS.

Scriptum per se vel per procuratorem suum comparuerit, causa actori propter non comparitionem aduersarij, secundum petitionem suam adiudicetur, & ei secundum iuris ordinem satisfactio impendatur: nisi reus absentiae suae iustum & legitimum impedimentum obtulisse allegauerit & comprobauerit, tunc enim exceptione iuuatur.

2. Quod si è contra actor causae suae diffusus, non compareat, citra dilationem parti comparenti in expensarum refusionem condemnatur. Pro contumace autem & ille habetur, qui se dolo occultat, vt conueniri personaliter non possit,

DE ACTORE ET

Reo. Titul: IIII.

1.

ACTOR forum rei sequatur: forum autè habet vbi domicilium, ideo ibi conueniri debet, exceptis debitis liquidis & confessatis, pro quibus vbiunq; locorum

TITVL: QVARTVS. 8.

tum deprehensus fuerit, extra ordinem conueniri potest: In causis autem criminalibus, reus in loco delicti conueniri debet, nisi sit profugus, tunc enim vbiunq; comprehensus fuerit, in ius vocari, & si criminis intentati fuerit conuictus, plecti potest.

Quò autem conuentus intelligere possit & scire, quid aduersario respondendum sit, visum est, vt omnis Actor in foro Saxonico, causam suam saxonico idiomate perspicue proponere debeat.

Quod si de fundo & non de persona con- trouertitur, coram eo iudice, sub cuius iurisdictione fundus est, actio intentari debet, etiamsi dominus fūdi alterius iurisdictioni subiaceat.

Non debet actori licere, quod reo non permittitur: Nam favorabiles rei potius quam actores habentur.

Actore non probante, reus absoluitur, neq; reum actor monstrandi contrarium necessitate adstringit, cum per rerum naturam factum negantis, probatio nulla sit: vbi vero reus vltro probare desideret, audiendus est.

B 3 Sicut

9. Sicut actor tenetur probare suam intentionem, ita reus suam exceptionem: Nam reus in exceptione actor est.
7. Qui destitit agere, amplius in eadem causa accusare prohibetur.
8. Si ciuis, inquilinus aut famulus aliquem in iudicio accusauerit, reus non potest actorem alia de causa coram iudicio accusare, quousque lis pendens decisa fuerit, excepta causa læsæ famæ, quæ principalem actionem impedit. Item si iustam reus habeat compensationis exceptionem.
9. Si quis se causæ alienæ qualicumque, sine legitimo principalis procuratorio, vel illius personali commissione legitima ingerat, à iudicio viginti Florenis multabitur.
10. Si quis etiam litem semel amissam, sine beneficio noui iudicij restaurauerit, Flor: duodecim: Cæterum qui iterato noui iudicij beneficio egerit, à limine iudicij repellatur, ac in duplum condemnatur.

DE PROBATIONIBUS
& Testibus. Titul: V.

Vicunq; partium necessitas probandi incumbit, audienda est: Ei autem incumbit probatio qui dicit, non illi qui negat.

Qui accusare volunt probationes habere debent, cum neq; iuris neq; æquitatis ratio permittat, vt alienorum instrumentorum potestas fieri debeat, nisi ex aliqua causa iudici æquum fuerit visum.

Qui testes exhibere voluerit, id faciat tempore coram iudicio præfixo, & aduersam partem denunciatione moneat vt compareat, ad videndum & audiendum testes produci, & iurandum ab illis recipi.

Exhibiturus testes, eisdem mandato iudicis pro dandis testimonijs citabit, vtraq; parte litigantium nominata: Eo mandato postulati testes huic iurisdictioni subiacentes, nisi iusta & graui necessitate impediti, personaliter coram

coram iudicio comparere, ac testimonia sua præstito iuramento dicere debent. Sin autem ad deliberandum de re proposita, terminum certum postulauerint, non est illis
5. denegandus.

Testis euocatus, nec vlla graui necessitate impeditus non comparens, & per contumaciam absens, à iudice mulctatur, neq; sic tamen à reddendo testimonio liberatur: cogitur enim
6. nihilominus testificari.

Testimoniorum vsus frequens & necessarius est, ne quid occultum & dubium in causis resideat: Ideoq; ad postulationem litigantium admittendi sunt testes hi, quibus non interdicitur testimonium, eo tamen modo, vt testis quilibet mandato iudicis euocetur, deinde præsentem aduersario, vel per contumaciam absente, iuramentum solenne præstet, se
7. nihil falsi dicturum, neq; hoc iuramentum iudex cuiq; sine consensu partium remittet.

Personæ Senatoriæ, iudices, notarij publici sine iuramento, commonefacti tamen de eorū iuramento publice Senatui præstito, exami-
nantur:

nantur: verum in causis proprijs, vbi iurandum defertur, tales personæ exceptione iuramenti præstiti causa functionis suæ, non adiuuantur.

Qui testibus causam probare voluerit, expressis verbis vel articulis proponere debet intentionem suam, cur ipsos testes produxerit, & de quibus examinari debeant.

Examea testium coram iudicio productorum, fieri debet seorsim coram iudicibus, sededere iussis partibus litigantibus, ac singuli priuatim audiantur, & eorum attestationses scriptis à Grapharijs excipiantur.

Iudices quoq; à testibus diligenter inquirant, qua ratione res illis notæ sint, quo tempore, quo in loco, quibus præsentibus singula acciderint, & alias circumstantias, quæ causas reddunt perspicuas & illustrant, eas iudices pro ipsorum prudentia exquirere poterunt. Testis etiam obscure vel dubie de negotio causæ testificans, denuo examinari potest.

Cum frequenter in litibus contingat, quod
vna pars factum affirmet & altera neget, ac

C vtraq;

13. LIBER PRIMVS.

Viraq; pars alleget, se suam causam probaturam, probatio imponenda est ei, quæ factum affirmat, non quæ negat, nisi si negatio alterius peculiare habeat circumstantias, quæ probationes requirant, quod pro arbitrio iudicis cognoscendum est.

12. Examinatis testibus, attestaciones eorum publicè coram iudicio recitandæ sunt, cunq; iudex cognouerit, quorum testimonia rei aptiora fuerint & verò proximiora, sententiam proferat, ita tamen vt tres vel duo non reprobatii testes sint ad minus.

13. Probationes quas litigantes proferre habuerint ad articulos suos, has producant ante publicationem testimoniorum; posteaq; enim attestaciones coram iudicio publicatæ fuerint, neutra pars deinceps ad vltiorem probationem eorum articulorum admittetur coram eodem iudicio: secus si fiat appellatio.

14. Data est cunctis iudicibus absq; vlllo præscriptionis obstaculo, in testes, quorum voces falsitate vel fraude non carere perspexerint, pro qualitate delicti animaduertendi licentia.

Vetere

TITVLVS QVINDVS. 14.

Vetere autem consuetudine receptum est, per iurium vna lateris costa paniri, quæ viginti florenis redimitur.

In exhibitione testium, per accusatores vel 15. per quos postulati sunt, sumptus competentes præberi testibus præcipiatur.

Vltra tertiani testium producendorum dilationem, quarta dari non debet sine causæ cognitione. 16.

QUE PERSONAE TESTIMONIUM DICERE VETANTUR. Titul:

VI.

IMpuberes, qui annum decimum quartum non exceſſerunt, testimonium dicere vetantur. Item insani, furiosi, mente capti, præterea infames, qui manifestis criminibus notati sunt, vtpotè adulteri, periuri, fures. Infamis persona, quæ uè publicis iudicijs damnata est, testimonium perhibitura de negotio ante

C 2 dam-

- damnationem facto, ne sic quidē admittitur.
2. Si testis aduersæ parti sit infensus & probetur esse inimicus capitalis: Item parentes & liberi inuicem aduersus se, ad testimonium admittendi non sunt, nisi aduersa parte id concedente.
  3. Frater pro fratre testis esse nequit, nisi ab altero fratre accusetur. Nullus consanguineus consanguineo testis esse potest: Nec gener & focer inuicem: Maritus & vxor pro se inuicē testimonium dicere vetantur.
  4. Testes quos accusator de domo propria produxerit, interrogari non placuit: Nam idonei testes non esse videntur, quibus imperari potest, vt testes fiant, excepto casu adulterij & veneficij alteri coniugum præparati: tunc enim propriam quoq; familiam in testimonium producere non vetatur.
  5. Ex vna domo plures testes in negotio alieno adhiberi non vetantur: Pater ergo & filius, duoq; fratres, qui in eiusdem patris potestate sūt, testes vtriq; in eodē negotio fieri possunt.
  6. Patroni in causa cui patrociniū præstiterint, testimonium ne dicant. Ad

Ad testifi- candum non admittuntur.	} Confan- guinei.	Pater	} Hi, quia volentes non admittuntur, ideo nolentes non coguntur.
		Mater	
		Filij	
		Auus	
		Nepotes	
	Frater		
Soror			
} Affines.	Maritus		
	Vxor		
	Socer		
	Secrus		
	Gener		
		Nurus	

Inuiti contra agnatos vel affines, testimo- 7.
nium dicere non coguntur.

Causam famosam patefaciens, & actori 8.
litis ansam præbens, in eadem testimonium
dicere vetatur: secus in causa ciuili.

DE PROBATIONE FN-
strumentorum. Titul:
VII.

1.

I debitor creditori chirographum aut literas obligatorias dederit, quibus debitum fateatur. & debitor accusatus sine iusta causa soluere recuset, neque tamen literas, a se datas aut scriptas neget, alia instrumenta plenam habent contra eundem probationem. Similem quoque vim habent literæ missiæ, si in his expressè continetur obligatio debiti eius, qui literas scripsit aut misit, siq; hæc usitato suo sigillo obsignatæ sunt: Sigillum enim literas confirmat & corroborat, nisi in calculo error sit commissus, tunc enim exceptione iuuatur.

2. Instrumentorum amissio creditoribus non oberit, si modo manifestis probationibus debitores crediti conuicerint. Sicut autem iniquum est, instrumentis vi ignis absumptis, debitorum solutionem abnuere, ita non facile casam conquerentibus credendum est, nisi alijs argumentis dictis fidem faciant. Qui crediti causa conuenitur, autentico non alicuius scripturæ exemplo, conueniendus est.

Rationes

Rationes defuncti, quæ in bonis eius inueniuntur: Regestum item negotiorum & opificum, ad probandum sibi debitæ quantitatis, solæ non sufficiunt. Eiusdem iuris est, si in vltima voluntate defunctus certam pecuniæ quantitatem, aut etiam res certas sibi deberi significauit.

QVOD TESTES ANTE

litis contestationem non sunt producendi, nisi pro perpetua rei memoria.

Titul: VIII.

Egulariter lite nondum contestata, non est procedendum ad testium receptionem, & si ante recipiantur, non valet quod agitur, nisi quis eos ad futuram rei memoriam producere vellet, ita videlicet: Quod si personæ testificaturæ sint peregrinæ profecturæ, vel periculosis morbis obnoxie, aut senio confectæ: item si vigeat pestis, vt
C 4 vereatur

- 18. 145 -

vereat^r altera partium ante legitimam falsi-
onem his se destitui posse; item in debito con-
ditionali, cum actor de præsentⁱ agere non
potest: idem intelligendum de rebus quæ mo-
ram non paciuntur, quod iudicium pruden-
tⁱ perpendendum relinquitur: Tales autem
personæ possunt coram iudicio ante litem cō-
testatam recipi, parte aduersa, si præsens sit,
legitimè citata: Attestationes autem illorum
apud iudicem ob signatæ manere debent vsq^{ue}
ad tempus litis. Si verò talia testimonia intra
annum non vsurpantur, deinceps suo vigore
carebunt, nisi si moræ & impediementi legiti-
mam possent adferre causam, tunc enim & vl-
tra valebunt.

2. Si quis falsiones testium, vel integras acti-
ones causarum, aut protestationes litis pen-
dentis, aut sententias definitiuas, aut alia sua
iura, emptionum, donationum, debitorum,
contractuum, & similia, in librum publicū
ciuitatis inscribi cupit, id fiat coram Senatu
præsent^e aduersa parte, quæ etiam ordinariè
ad Senatum citabitur, & sic vtriusq^{ue} partibus
præ-

præsentibus, ea in librum ciuitatis referentur.
Censem^{us} autem omnes lites, non vltra tri-
ennij metas post litem contestatam, esse pro-
trahendas.

DE FUREIURANDO.

Titul: IX.

INterea dum litigantes conantur
suis causis probationes producere, non est contueniens neq^{ue} neces-
sarium, iusiurandum deferre &
imponere. Productis probationibus quæ in
causa adduci poterāt, tum demum pro ratio-
ne causæ & æquitatis, per sententiam iudicis,
pro pleniore probatione, actori vel reo, iusiur-
andum defertur, propter semiplenam nimi-
rum probationem.

Si alter ex litigatoribus sine cognitione iu-
dicis, iusiurandum detulerit, is cui delatum
est, potest id suscipere vel recusare, vel etiam
aduersario referre, idq^{ue} vocatur absolutum &

D volun-

voluntarium iuramentum: Est aliud quod iudiciale nuncupatur, quod in iudicio ab actore reo, iudice probante defertur: Tertium verò necessarium, quod iudex defert & necessitatem imponit.

3. In causis pecuniarijs, si alter litigantium iurandum deferat, audiendus est: Quemadmodum enim iudex, ita & actor illud deferre potest.
4. Causa iureiurando ex consensu vtriusq; partis, vel aduersario inferente, delato & præstito vel remisso decisa, nec periurij prætextu retractari potest.
5. Si quis ciuium occasione debitorum aut aliarum rerum, per aliquem in iudicium tractus fuerit, & nulla probatio contra eum per actorem produci poterit, neq; alicuius suspicionis signum apparuerit, reus si negauerit, sine iuramento absoluetur. Si verò actor in vim probationis aliqua produxerit, non tamen sufficientia, sed tamen talia quæ suspicionem afferant reum debere, tunc in supplementum semiplenæ probationis, actor propior erit ad proban-

probandum iuramento suo corporali, quam reus ad euadendum.

Quoties iusiurandum à iudice defertur, tempore delationis non verò præstationis appellandum est. 6.

Si quis rem furto sibi subtractam afferat, metesptimus iuramento præstito, suam esse comprobare debet: Neq; iudices admittent aduersæ parti iurandi oblationem in duplo, ne prætextu vberioris probationis, per iurio anfa præbeatur. 7.

DE SENTENTIIS iudicum. Titul: X.

Locuit in omnibus rebus potioré haberi iustitiæ & quitatisq; quam stricti iuris ratione. Obseruare autem iudices debent, vt in omnibus causis, sententia quæ deliberata fuerit, præsentē vtraq; parte recitetur, vt penitus quæ lata fuerit sententia cognoscât, contineatq; condemnationem vni-
D 2 us partis,

23. LIBER PRIMVS.
us partis, & absolutionem alterius. Coeterum
inaudita causa quenq̄ damnari, æquitatis
ratio non patitur.

2. Sententia ex falsis allegationibus contra
absentem lata, ipso iure nulla est.

3. Rescripta contra ius elicita, ab omnibus iu-
dicibus refutari Imperatores præcipiunt, nisi
forte aliquid sit, quod nõ lædat alium & pro-
fit petenti, vel crimen supplicanti indulgeat.

4. Post rem iudicatam, vel iureiurando deci-
sam, vel confessionem in iure factam, nihil
amplius queritur: Quia in iure confessi pro
iudicatis habentur.

DE APPELLATIONI- bus. Titul: XI.

1. M appellatio tanq̄ refugium
& solatium sit his, qui iudicum
sententijs grauantur, vt causas
suas ab inferiore iudice ad supe-
riorem, pro maturiore reuisione prouocare
possint.

TITVL: VNDECIMVS. 24.
possint. Quocirca is qui appellare voluerit à
iudice, id faciat statim ipso pro tribunali ad-
huc sedente, atq̄ inde gradatim ad Senatum,
à senatu dum adhuc congregatus confedere
manet, ad vniuersitatem Saxonum, inde ad
Principis curiam appellandi liberam habet
potestatis facultatem. Appellans autem si de-
liberandi horam vel diem vnum postulet,
negari illi non debet: Appellatio verò ad
Principem omisso medio regulariter non ad-
mittitur.

Prouocatione interposita integer status esse 2.
videtur eius, qui de aliquo crimine adnotatus
est: Ergo & si ordine abstinere iussus sit & pro-
uocauerit, eadem ratione potest cœtum parti-
cipare: cum certi iuris sit, ne quid pendente
appellatione innouetur.

Post appellationem interpositam, si appel- 3.
lans literas transmissorias seu apostolos, intra
præstituta tempora non postulauerit, vel ac-
ceperit, vel reddiderit, præscriptione ab agen-
do submoueatur. Et qui licitam appellatio-
nem iatra statutum tēpus exercere neglexerit

D 3 atq̄

atq; omiserit, perpetuo silere eum oportebit, nec à Principe petere auxilium per supplicationem poterit, quod si fecerit, desiderio suo carebit.

4. Et in maioribus & in minoribus negocijs appellandi facultas est: Nec enim iudex debet iniuriam sibi fieri existimare, eo quod litigator ad prouocationis auxilium conuolauit.

5. Prouocatio non datur his, qui de causis criminalibus, vti adulterio, homicidio voluntario, latrocinio, vel de manifesta violentia accusati, & certis argumentis & testibus conuicti, vel proprio ore sine tormentis sua scelera sunt confessi: Neq; manifestis debitoribus, qui nec negant, nec vllam legitimam exceptionem adferre possunt, aut etiam ijs, qui partem aduersam frustra protrahere, vel calumniosa dilatione fatigare conantur, appellationis beneficium concedatur, alioquin aduersario damnum & iuis impensas refundere cogantur: Sic nec in ijs, quæ dilationem non paciuntur.

6. Nulli qui iurisdictioni saxonice subiectus est, à

est, à senatu ad Vniuersitatem Saxonum prohibitum est appellare, in quacunq; causa mobilium rerum decem florenorum quantitatem superantium: Porrò ab vniuersitate Saxonum ad curiam Principis appellatio admittitur, in omnibus causis bonorum mobilium quantitatem quadraginta florenorum excedentium: ne super minimis causis supremi iudices inquietentur, & homines propter minimas causas magnis fatigentur dispendijs. In causis verò rerum immobilium, iniuriarum, seruitutum vrbicularum & rusticorum prædiorum & similibus, quæ certam sui æstimationem non admittunt, appellatio non est deneganda.

Si vtraq; pars litigantium ob latam sententiam aggrauata fuerit, quælibet pro se speciatim appellabit. Si in vna eademq; causa vnus appellauerit, eiusq; appellatio iusta sit pronunciata, ei quoq; prodest qui non appellauerit.

Privilegijs Saxonum in Transsylvania cauetur, ne vnq; lites quæ finium terminalium seu territoriorum causa, inter Saxones emer-

D 4 gunt,

27. LIBER PRIMVS.
gunt, ultra Vniuersitatis eorum forum iudi-
ciale prouocentur, neque per homines Way-
uodales vel protonotarios reambulentur &
decidantur, sub poena prouinciali qui contra-
rium tentauerint.

DE EXECUTIONE rei iudicate. Titul. XII.

I. **I**udicati executio solet suspendi
& soluti dari repetitio, si falsis
instrumentis circumuentam esse
religionem iudicantis manife-
stis probationibus fuerit ostensum.

II. Qui sententiam à iudice accepit, huic exe-
cutio secundum sententiam prolatam intra
spacium sex hebdomadarum fieri debet, si
cum suo aduersario non conuenerit. His etiam
qui fatebuntur debere, aut ex re iudicata ne-
cesse habebunt reddere, datur tempus ad
soluendum, si intra diem datum non reddide-
riat, pignora capiant.

In

TITVLVS DVODECIMVS. 28.

In executione causarum adiudicatarum hic
ordo obseruatur. Exactis post latam senten-
tiam, sex septimanis, si debitor quantitatem
adiudicatam creditori non soluerit, primo
quidem res mobiles (exceptis instrumentis
suis manuarijs, quibus opus habet ad exercen-
dum suum opificiū, & apud agricolam equis,
bobus aut alijs ad aratrum pertinentibus, qui-
bus videlicet solitus fuit debitor se nutrire)
capiantur, quorum præcium si non suffecerit,
etiam prædictæ res exceptæ capiantur, tam-
diu donec creditori satisfiat. Si in bonis de-
bitoris res sint ab alijs ante iure arrestatæ, iu-
dex quod æquum erit cognoscat.

Cuilibet famulo suam demeritam merce-
dem, post absolutum seruij tempus, iudex
adiudicabit auditis eorum heris, qui si debiti
quantitatem non negauerint, tridui tempus
pro solutione facienda dabitur: Sin aliquod
obsteterit impedimētum, compensationis pu-
ta, id iudex æquitate componat, auxilioq; sit
vt seruo satisfiat. Seruus etiam hanc habet
prærogatiuam, suum stipendium exigendi præ-

E omnibus

omnibus alijs debitoribus, exceptis his, qui dominos ante debiti conuicissent.

4. Conductor ædium debiti accusatus, eius si bona creditoribus iure adiudicata & ordine iuris occupata fuerint, locatori si pro conductione ædium non fuerit satisfactum, præ alijs omnibus satisfieri debet ex bonis conductoris, priusq̃ alia eius bona ex ædibus ablata fuerint. Nam illata & inducta in domum conductam, tacite pignori obligata sunt.

5. Si actori solutio debiti coram iudicio adiudicata est, exactis sex septimanis per publicum ciuitatis ministrum pignora capiantur, quæ si fuerint mobilia, ad proximum vicinum deponantur tam diu, donec tribus diebus fori publice venum exponantur: precium verò quod pro ijs offertur, debitori significetur, ut si ea velit retinere vel dimittere, id faciat intra prædictos tres fori dies, cæterò qui vendentur quanti pluris poterint.

6. Creditoribus peregrinis pignora ciuium debitorum per honestas personas estimata ad dicuntur, siq̃ eorum executio primo in paratam

tam pecuniam, aut si illa non suppetit, in auream & argenteam suppellestem, aliaq̃ clemodia: Quibus itidem deficientibus, hocq̃ iuramento corporali per debitorem comprobato, ad reliquas res mobiles æstimandas descenditur. Cæterum si ciuis fuerit creditor, debitor ad eiusmodi iusiurandi præstationem non obligatur, sed sufficit pignorum traditio quousq̃ sibi fuerit ex illis satisfactum.

Cum à iudice fundus aliquis creditori fuerit addictus pro re credita, aut fundus in nexum sit datus à debitore per literarum obligationem, talis fundus primum per præconem publicum ante fores templi parochialis, vel in foro publico, tribus diebus dominicis publice venum proclamabitur, & si quis precium debiti quantitatis auxerit, id domino significabitur: post tertiam proclamationem siue precium auctum fuerit, siue non, denuo offerretur debitori si voluerit retinere, si recusaue- rit, plus offerenti detur, & quod super- erit debitori restituetur.

FINIT LIBER PRIMVS.

E 3 DE

DE RITU NVP-
TIALIUM. Titul: I.

1. **N**VPTRIE sue matrimonium, est viri & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens.
2. Iustus nuptias inter se contrahunt, qui secundum legum præcepta coeunt, masculi quidem puberes, fœminæ verò viripotentes, cum consensu tamen parentum aut eorum quorum in potestate sunt. Eorum qui in potestate patris sunt, sine voluntate eius matrimonia iure non contrahuntur, sed contracta non solvuntur.
3. Sponsalia sicut nuptiæ, consensu contrahentium fiunt, nec possunt consistere nisi consentiant omnes qui contrahunt, & quorum in potestate sunt.
4. Inter eas personas quæ parentum liberorumque locum inter se obtinent, contrahi nuptiæ non possunt, & si tales personæ inter se coierint,

ierint, incestas nuptias contraxisse dicuntur, quarum poena sit exilium.

Propter maiorem sanguinis reuerentiam, ad quartum vsq; gradum inclusivè, nuptiæ non admittantur, nisi copula carnalis intercesserit, tunc enim multa competente, à iudice irrogata tolerabuntur.

Si is qui puellam suis nuptijs pactus est, intra biennium exequi nuptias in eadem provincia degens superfederit, eiusque spacij sine decurso, in alterius postea coniunctionem puella peruenerit, nihil fraudis ei sit, quæ nuptias maturando vota sua diutius eludi non est passa.

Nihil tam humanum quàm fortuitis casibus mulieris maritum, vel vxorem viri participem esse. Si igitur vir sine culpa vxorem, aut vxor sine culpa maritum reiecerit, compellatur ei quartam partem propriæ substantiæ, pro rata portione persolvere.

Desertor sine causa si peremptoriè citatus eo, ubi domicilium habuit, non comparuerit, persona deserta innocens libera, desertor

E 3 verò

verò tanquam mortua pronuntiabitur.

9. Si maritus vxori ab initio matrimonij vsq[ue] ad duos continuos annos computando, coire minime propter naturalem imbecillitatem valeat, potest mulier sine periculo trientis amittendi, repudium marito mittere, præcedente tamen censura ecclesiastica.
10. Matrimonium deportatione, vel aquæ & igitis interdictione non soluitur, si casus in quæ maritus incidit, non mutet vxoris affectione.
11. Donec certum est superesse coniugem absentem, ad alias nuptias alteri migrare non licet: Si verò incertum sit, septennium tam maritus quam vxor expectet, & postea impune alias contrahere poterit nuptias.

DE SUCCESSIONIBUS ab intestato. Titul: II.

- I. Patre & Matre defunctis, liberi legitimi filij & filie, in omnibus bonis mobilibus & immobilibus succedunt. Quod si quem ex istis

ex istis descendantibus mori coaringat relictis liberis, illius liberi in parentum locum succedunt in stirpem, nimirum tam magnam ex hæreditate defuncti portionem percepturi, quantam eorum parens adeptus esset, si superuixisset.

Filij ante contractum matrimonium pro- 2. geniti, & per subsequens matrimonium legitimi, succedunt ab intestato parentibus vnâ tum alijs legitimis.

Quod si mulier legitima sætum enixa fue- 3. rit, qui in partu moritur, si fœtus ædiderit, dum ex aluo matris egreditur vagitum, qui intra quattuor angulos domus exaudiri potest, pro enixo viuo homine & hæreditatis capace reputatur.

Spurij vel vulgo quæsi succedunt matri 4. etiam vnâ cum legitimis: succedunt etiam auix vel auo materno: Nam patrem hij habere non intelliguntur, cum is incertus sit. Nati ex incestuoso & nefario damnateq[ue] cõcubitu, item ex adulterij complexibus, neq[ue] ad successionem patris neq[ue] matris admittuntur: de

35. LIBER SECVNDVS.
 æquitate tamen Canonica debentur eis alimē-
 ta. Nam educatio liberorum est iuris naturæ.
 5. Spurijs ab intestato defunctis, legitimi descen-
 dentes succedunt, sin autem descendentes hæ-
 redes non relinquunt, ascendentes hi videlicet
 quibus ipse succedere potuisset, succedunt.
 Porrò si neq; descendentes neq; ascendentes
 reliquerit, cognatorum primi ex latere ma-
 terno ad hæreditatem vocantur, & si matrem
 spurius non habet, sed fratres & sorores vteri-
 nas, illi omnibus alijs ex transuerso cognatis
 præferuntur.
 6. Si defunctus descendentes hæredes non re-
 linquat, ascendentes qui gradu proximi sunt,
 omnibus ex transuerso cognatis præferuntur.
 Quod si defunctus post se relinquat patrem
 vel matrem, simul etiã fratres & sorores, qui
 cum parentibus in bonis indiuisis sedent, illi
 simul defuncto ab intestato succedunt: Habita
 autem diuisione bonorum inter parentes &
 filios, mortuo aliquo filiorum, secundum ius
 saxonicum parentes succedunt, exclusis fra-
 tribus & sororibus.

Si autem:

TITVLVS SECVNDVS. 36.

7. Si autem defunctus descendentes non ha-
 buerit præterquam ascendentes, auum pater-
 num simul etiam auum maternum, duo illi
 aui ab vtraq; linea ad hæreditatem admittun-
 tur, ita vt auus paternus in quæstis ex linea
 paterna, auus maternus in quæstis ex linea
 materna defuncto succedant.

8. Si quis moritur intestatus post se auum pa-
 ternum & fratrem vterinum, aut auum ma-
 ternum & fratrem cõsanguineum relinquens,
 illi in hæreditatem defuncti succedunt quisq;
 ex sua linea, videlicet auus paternus ex pater-
 na, & vterinus frater ex materna: Auus ma-
 ternus ex materna, & frater consanguineus
 ex paterna.

9. Fratres & sorores, non extantibus descen-
 dentibus & ascendentibus, defuncto succe-
 dunt, & excludunt liberos fratrum & soro-
 rum suarum.

10. Si quis moritur intestatus, non relinquens
 post se ascendentes neq; descendentes, nisi
 fratres & sorores, consanguinei succedunt de-
 functo in linea paterna, & fratres vterini in
 linea materna. F linea

37. LIBER SECVNDVS.

linea materna. Quod si verò defunctus post se relinquat fratres vel sorores vtrinque coniunctos, simul etiam fratres vel sorores ab altero tantum parente iunctos, hi cum fratribus vel sororibus vtrinque coniunctis, succedunt in eaduntaxat parte, qua defuncto coniuncti fuerunt, hoc est, si à patre, tunc in paternis: si verò à matre, in maternis.

11. Moritur autem quis intestatus, habens ex altero tantum parente coniunctos fratres, puta consanguineos & simul auunculos, fratres consanguinei succedunt ei in herede à patre: auunculi in trientem à matre in ipsum deuolutum: Sic è contra, fratres vterini in trientem, patruus verò, deficientibus consanguineis fratribus, in heredem paternum succedunt, sine bonorum confusione.
12. Si defunctus neque descendentes neque ascendentes habuerit, nec fratres aut sorores, fratrum & sororum liberi vocantur, qui defuncto in stirpem succedunt, hoc est, ut quisque eorum tantam ex hereditate accipiat portionem, quantam parens eorum adeptus esset, si superuixisset. Post fratrum aut sororum liberos

hæ

TITVL: TERTIVS.

38.

hæ personæ vocantur, quæ proximiorum gradum cognationis obtinent, ita ut propinquiores remotioribus præferantur, & qui sunt eiusdem gradus, omnibus æqualiter competat hereditas, & in capita succedant.

Intestatorum res, qui sine legitimo hærede vel ex qualibet sanguinis linea coniunctis decesserint, reipublicæ rationibus vindicentur.

13.

DE TUTELIS.

Titul: III.

Ecedente uxore ante maritum relictis liberis minoribus ex utroque parente natis, maritus erit maternorum bonorum & liberorum tutor, nec opus est alios tutelæ præficere. Debet autem pater intra mensem vel alterum post mortem defunctæ coniugis, diuisionem facere omnium bonorum suorum cum liberis, pro ordine & forma in titulo sequente annotata, & facere inuentarium.

14.

F 2

Si paren-

- LIBER SECVNDVS.
- 39.
2. Si parentes defuncti filijs suis impuberibus testamento suo, tutores viros honestos & fide dignos delegauerint, eorum tutela rata permanebit.
  3. Tutela autem est triplex, legitima scilicet, quæ à nemine datur, sed à lege secundum agnationis successionem defertur. Altera est testamentaria, quam pater ordinat filio; Tertia verò datina dicitur, quam ex officio iudex dat, si testamentarij & legitimi deficiant tutores, vel si consanguinei iudicentur non idonei.
  4. Quàm diu testamentaria tutela speratur, legitima cessat, nec redit ad legitimam, nisi testamento datus decesserit.
  5. Quod si pupillis à parentibus nullus datus sit tutor in testamento, tunc ad proximiores agnatos tutela defertur, ad eos videlicet, qui in hæreditate post mortem pupillorum successuri erant, atq; tales tutores decreto senatus vel ordinariorum diuisorum constituuntur, absq; aliqua spe mercedis & lucri. Si verò proximiores tutelam negauerint sine causa sufficiente,

- TITVLVS SECVNDVS. 40.
- sufficiente, tunc quoq; spe futuræ hæreditatis pupillorum priuabuntur: Nam qui sentire vult lucrum, sentiat & onus oportet. Si verò per senatum alij peregrini tutores ordinati fuerint, ijs merces constituatur pro ratione bonorum pupillarium.
6. Tutores & Curatores excusantur propter liberos, paupertatē, aduersam valetudinem & magistratus administrationem: hisce ex causis onus tutelæ recusantes, à successione legitima pupillorum non repelluntur.
  7. A tutoribus & curatoribus eadem diligentia exigenda est circa rerum pupillarium administrationem, quam paterfamilias rebus suis ex bona fide præbere debet.
  8. Magistratibus imputatur, si minus idoneus, aut etiam si tutor omnino datus non sit, sed ita demum, si moniti non dederint.
  9. Non audeat tutor res pupillares aliter attingere, vel vllam sibi communionem ad eas vendicare, nisi inuentario prius publicè facto, sic secundum morem solitum res ei tradantur: Nam tutor qui repertorium non
- F 3 fecit,

41. LIBER SECVNDVS.

fecit, dolo fecisse videtur, nisi necessaria & iustissima causa allegari possit, cur id factum non sit.

10. Mulieres ad tutelam non admittuntur gerendam, nisi pupillorum legitimæ matres fuerint. Quod si ad secūda vota transierint, à tutela submoueantur, alijs substitutis tutoribus vel curatoribus per senatū, nisi vitricus sit vir honestus & tutelę idoneus. Minores quoq; viginti quinq; annorum ad tutelam non admittuntur. Lege duodecimi tabularum prodigo interdicitur bonorū suorum administratio, quod & moribus quidē ab initio introductum est. Masculis igitur pupillis ante vigesimum suę ætatis annum: at puellis antequam nuptui locatę fuerint, res & bona eorum extrahi non debent, prodigis similiter post contracta conubia, posteaquam comparcere ad sueuerint: & tunc quidem tutores data ratione onere tutelę liberabuntur.

11. Tutoribus permissum est conscripto inventario, accipiendo & exponendo, emendo & vendendo, atq; alijs rationibus utilitati pupillorum consulere. At bona immobilia, & quę
vetulsi-

TITVL: TERTIVS. 42.

vetustate interire nequeunt, alienare non debent sine causis sufficientibus, nec sine voluntate & iussu senatus.

Tutoribus non conceditur pupillorū, quorum curam gerunt, res & bona nec per se neq; per alios emere, nisi permissu senatus concessū fuerit. Tutoris etiam inter est, vt ante susceptam tutelam, debita si quę illi apud parentes pupillorum restant, indicet.

Quod si pupillus ætate, metu vel calliditate tutoris circumuentus fuerit, causa cognita à iudice in integrum restituatur. Nam cum pupillus ex nullo contractu, sine tutoris auctoritate obligari possit (cō quod pupillus nec velle nec nolle in ea ætate creditur) nulla æquitatis ratio patitur, vt in rem suam tutor auctoritatem accommodet, ac cum alterius detrimento & iniuria fiat locupletior.

Nec verò tutoribus permittendum erit, quod quidam tamen faciunt, vt pupillis bonę indolis impensas ad institutionem & honesta studia, fidelioris dispensationis & ad magis necessaria tempora, facultates
F 4 eorum

43. LIBER SECVNDVS.

eorum conseruandi, prætextu denegent, inter-
rim tamen suum proprium commodum ex
alienis opibus quærentes: Quapropter si qua
iusta causa suspectus tutor fuerit, debet per
magistratum à tutela remoueri, & tutela alijs
bonæ fidei viris commendari.

15. Suspectus autem tutor est, qui non ex fide
tutelam gerit, licet soluendo sit. Enimvero
tutor vel curator, quamuis pauper est, fidelis
tamen & diligens, remouendus non est quasi
suspectus. Suspectus verò etiam is putatur,
qui moribus talis est, vt suspectus sit.

DE DIUISIONE BO-
norum inter Parentes & Filios
eorum. Titul: IIII.

1. Vandoquidem maritus & vxor
matrimonio in communionem
vt corporum, ita omnium rerum
conueniant, meritò quoq; optima
& æqua cõsuetudine suis facultatibus mutuo
cum

TITVL: QVARTVS. 44.

etiam liberis eorum ad communem vitæ neces-
situdinem frauntur. Ac vsu receptum est, vt ex
vniuersis bonis bes ad maritum, triens ad v-
xorem pertineat, omni dotis iure cessante.

Si moritur mater relinquens legitimos li-
beros, pater filiorum intra mensem vel alte-
ram à die obitus suæ coniugis, conuocabit
consanguineos vel cognatos suæ defunctæ con-
iugis, vnà cum ordinarijs diuisoribus, quo-
rum in præsentia liberis, tam de mobilibus
quàm immobilibus bonis, trientem totius hæ-
reditatis, iure & consuetudine in eos à matre
deuolutum, extradet. Si verò pater sit vir gra-
uis, & morè suæ certas habuerit causas, potest
illi etiam tertius addi mensis, sine tamen libe-
rorum damno. Quod si intra tertium mensem
diuidere cum liberis negligat, à senatu flore-
nis viginti quinque mulctabitur.

Antiqua consuetudine receptum est, vt in
diuisione alterutri parentum diuisionem cele-
branti, arbitrio bonorum virorum ex bonis
mobilibus pro facultatum modo, id est, si
modica fuerit substantia, minus: si ampla, cõ-
honestius.

45. LIBER SECVNDVS.
honestius præcipiendi ius ei permittatur, vulgò donatio prærogatiua vocatur. Si verò legatum intercesserit, cessat donatio præcipua, nisi legato cedere & præcipuam eligere malit.

4. Si pater duas domos habuerit, singularum æstimatio inibitur, & patri alterutrius eligendæ potestas relinquetur, ac pater liberis altera, ratione trientis cedit. Quod si domus illius quam pater retinet, æstimatio bessem excedat, pater residuum liberis pecunia persoluet, ad quod & liberi tenebuntur, si domus plus triente valebit. Si verò vnica tantum domus fuerit, in qua maritus & vxor habitent, in diuisione illa æstimabitur, filijsq; trientis materni nomine pecuniam numerare, domumq; pro se integram referuare poterit.

5. Moritur maritus filijs & vxore superstibus, mater filiorum intra quatuor septimanas post obitum mariti, conuocabit propinquos defuncti mariti & ordinarios diuisores, quorum in præsentia filijs integrum bessem vniuersæ hæreditatis dabit, neq; quicquam omnino de facultatibus ante diuisionem alienabit.

Si verò

TITVL: QVARTVS. 46.

Si verò mater profusionis & alienationis non sit suspecta, & moræ suæ iustas habeat causas, potest illi etiam secundus concedi mensis, intra quem si diuidere cum liberis neglexerit, à senatu viginti quinque florenis mulctabitur.

Si tempore diuisionis duæ domus fuerint, alterutrius electio penes liberos erit, altera matri cedit. Quod si plures fuerint, aut præter domos, alij etiam fundi in hæreditate, puta vineæ, prata, horti & piscinæ, prima semper optio penes liberos erit, secunda verò matris, sic vt è quinque fundis liberis tres, & matri duo cedant, & sic deinceps. Ex agris autem matri triens & liberis bes dabitur, quem ipsi in capita diuident: Idem à patre in trientis cum liberis diuisione obseruabitur, optione tamen illi referuata.

Quod si vnica fuerit domus, matri tertia pars eius in habitationem assignabitur perpetuam, siue transeat ad secundas nuptias, siue non, si tamen domus citra damnnum diuidi possit, quod senatus cognoscet. Si vero tranfierit ad secundas nuptias & liberos susceperit,

G 2 portio

47. LIBER SECVNDVS.

portio illa domus ad solos liberos ex priore matrimonio, facta æstimatione redibit, qui vitrico, & liberis ex secundis nuptijs, suas portiones persoluent.

8. Si vir, mortua prioræ vxore, ex qua liberos habet, alteram duxit, & sine liberis ex ea decesserit, si ædes ita capaces fuerint, mulieri habitatio, dum ad alias nuptias transeat debebitur: Quod si iterum nupserit, aut mortua fuerit, portio illa domus ad liberos prioris matrimonij, pro pecuniæ solutione redibit, bonorum virorū arbitrata æstimatione facta.

9. Si parentibus defunctis supersit vna domus, simul etiam fundus extra urbem, vt vineæ vel prata, in ciuitatibus iuniori hæredi cedat domus paterna, alteri fundus: In oppidis verò & pagis, domus quidem iuniori tribuetur, fundus autem in æquas partes diuidetur, eo quod inde proueniāt eorum alimēta.

10. Moritur maritus relicta vxore & liberis, qui septimum ætatis annum nondum excesserunt, eo casu in diuisione hæreditatis, hæc ratio in alimentis liberorum matri assignandis obser-

TITVL: QVARTVS. 48.

obseruabitur, vt nomine annuæ pōlis floreni septem: bimæ sex: trimæ quinq̄, quadrimæ quatuor, quinquennalis tres: sexennalis duo & septennalis vnus numeretur. Hæc autem pecunia dabitur ex communi liberorum beffe: Si verò contingat vnum eorum vel plures tempore intermedio decedere, pars pecuniarum, quarum dies nondum cecidit, beffi cohæredum accrescet.

In hæreditatis diuisione paternæ ædes iuniori filio, filijs non extantibus, iuniori filix ab eodem patre progenitis attribuuntur, ita vt electio vtrobiq̄ penes iuniorē sit, atq̄ ille qui ædes paternas retinebit, reliquis cohæredibus portiones illorum iuxta æstimationem soluat: Sin verò hæres iunior ædes redimere tempore diuisionis noluerit, vel ex inopia non potuerit, ætate proximus redimendi potestatem habebit, ita vt masculi semper fœmellis præferantur. Si verò ille mortem obierit, aut ante legitimam ætatem, aut nondum matrimonio contracto, frater proximus ab eo, secundum gradus prærogatiuam, ad possessionem do-

mus admittetur, reliquis coheredibus & matrī portionibus eorū iuxta estimationem pro temporis ratione faciendam, exolutis, neq; illi obitabit, quod antea portionis suæ legitimæ pecuniam percepit. Quod si autē appareat eorū hæredum aliquem, in præiudicium reliquorū circa redemptionem dolum, occulta quadam collusionē commisisse, id irritum habeatur.

12. Si quid tempore diuisionis per aliquem fraude, dolo & scienter retentum, amotum & occultatum, & tandem in lucem reuelatum fuerit, ille qui rem diuidendam fraude auertit, sua portione penitus priuabitur, quæ cæteris accrescet, excepta sexta parte diuisoribus ordinarijs cedente.

13. Si mater è viuis excesserit, quoad liberi matrimonio se copulauerint, trientis proprietatis ad liberos, vsusfructus ad patrem spectat, ita tamen vt ex vsufructu necessarias in eundem structuras & impensas, faciat & conferuet. Mortuo vero patre, matri vsusfructus beſſis filiorum non acquiritur, sed cum proprietate consolidatur.

Paren-

Parentibus defunctis, si liberi hæreditatem 14. diuidere voluerint, rerum earum quas quidam hæredum ex communi ad nuptias, vestes, studia & similia adsumpserunt, vel deteriorēs reddiderunt, ratio habenda est, eiusdemq; rei cæteris indemnitas præstanda est, nisi parentes in testamento de ijs aliquid cauerint.

Quæ autem pater filio studiorum causa per 15. egrè agenti subministravit, si non credendi animo pater misisse fuerit comprobatus, sed pietate debita ductus, in rationem portionis, quæ ex defuncti bonis ad eundem filium pertinuit, computari æquitas non patitur.

Maioribus etiam, per fraudem vel dolum 16. vel perperam sine iudicio factis diuisionibus, intra vnus anni integri spacium subueniri solet: Quia in bonæ fidei iudicijs, quod inæqualiter factum esse constiterit, in melius reformabitur.

Vbi inter duos hæreditas diuidenda est, 17. senior diuidat, iuniori vero eligendi ius competat.

G 4 DE

51. LIBER SECVNDVS.
DE TESTAMENTIS.
Titulus V.

1. **V**niuersæ personæ mentis com-
potes testamentum facere pos-
sunt quocunq; tempore volue-
rint, dummodo legitimos suæ
ætatis annos habeant, nempe masculi deci-
mum quartum, fœminæ duodecimum annum
completum, ita tamen vt legitima portio pa-
tri, matri, & descendens, adeoq; ijs, qui-
bus de in officioso agere licet, relinquatur.

2. Muti, surdi, furiosi, & ex morbo mente
capti & impuberes, testamentum facere non
possunt.

3. In eo qui testatur, eius temporis quo testa-
mentum facit, integritas mentis non corporis
sanitas exigenda est.

4. Quilibet testamentum facere volens, debet
id facere in præsentia duorum aut trium te-
stium virorum, per testatorem vno & eodem
tempore simul ad id vocatorum, vel citam si
non

non vocati casu interuenerint, & tamen præ-
sentes per testatorem postea ad id rogati sunt.
Et si tale testamentum per illas personas fu-
erit recognitum, siue sit in scriptis, siue non,
robur habebit, nisi per testatorem fuerit re-
uocatum: Quilibet enim dum in viuis est, &
mentis suæ bene compos, potestatem habet
priorem sui testamenti sententiam per poste-
riorem corrigere & immutare: Quoniam ho-
minis voluntas ambulatoria est vsq; ad supre-
mum vitæ exitum. Nemo etiam eam sibi le-
gem potest dicere, vt à priore testamento ei
recedere non liceat.

Testes autem in testamentis adhiberi pos-
sunt hi, qui sui sunt iuris, quiuè testamenti
faciendi ius habent: Sed neq; hæres scriptus,
neq; is qui in potestate testatoris est, neq; pa-
ter eius, qui eum habet in potestate, neq; fra-
tres testes adhiberi possunt in testamentis. Sed
neq; mulier, neq; impubes, neq; furiosus, neq;
mutus, neq; surdus, neq; is cui bonis interdi-
ctum est, neq; ij quos leges improbos intesta-
bilesq; esse iubent, admittuntur. Pater autem
H cum

53. LIBER SECVNDVS.

cum filio, item duo fratres in eodem testamento alieno, simul esse possunt testes. Quia nihil nocet ex vna domo plures testes alieno negotio adhiberi.

6. Legatarijs & alijs personis eis coniunctis, testimonium non negatur: Tempore pestis sufficiunt in testamento duo testes siue masculi siue foeminae, siue etiam sint domestici siue rogati adueniunt, siue fortuito.

7. Si quis aliquem ad testamentum faciendum coegerit, vel dolo malo testamentum facere aut mutare prohibuerit, vel effecerit vt testes non veniant, & per hoc deficiat facultas testamenti faciendi, ei denegandae sunt omnes actiones ad eundem hereditatis, a defuncto in eum deuolutae, alijsq; gradu proximis heredibus locus erit.

8. Quod si mulier antea marito offensa, non per vim, neq; per dolum, sed comitate mariti placata offensam remittens, illi testamento aliquid legauerit, ratum habebitur: sic & e contra.

9. Parentes liberos vel nepotes in testamentis suis

TITVL: QVINTVS. 54.

suis heredes scribere, atq; illis legitimam bonorum suorum portionem relinquere coguntur, nempe duas partes totius hereditatis, de reliqua tertia parte liberam habeant potestatem in testamento disponendi: Mater quoq; potest ex suo triente tertiam partem legare cui voluerit, reliquis duabus partibus pro legitima descendantibus relictis. Non enim licet parenti aliquem ex liberis exheredare vel praeterire, nisi is probetur ingratus, & ingratitudinis causam nominatim inserat testamento.

Si defunctus descendentes non habuerit, 10. sed ascendentes, non potest in testamento suo illos praeterire, sed cogetur illis legitimam bonorum suorum portionem relinquere, hoc est, duas omnium bonorum partes.

Omibus tam parentibus quam liberis, ac etiam fratribus & sororibus de inofficio 11. so agere liceat: Cognati vero qui sunt vltra fratrem, obtinendi spem non habebunt.

Si quis alijs suis agnatis & cognatis, 12. H a vel

55. LIBER SECUNDVS.

vel etiam extraneis personis, vel etiam vxori suæ in testamento suo aliquid legare voluerit, licebit sub conditionibus institutionis vel substitutionis, pro libera sua voluntate, nullius contradictione obstante. Qui autem potest inuitis alienare, multò magis & ignorantibus & absentibus.

13. Vir & vxor, nullis existentibus liberis, sed neq; ascendentibus, neq; fratribus vel sororibus, possunt res & bona sua ex libera voluntate coram iudicio, vel alijs honestis & fidedignis testibus, inuicem causa mortis donare, vt superstes lucretur bona defuncti. Si verò postea liberi illis nascentur, talis donatio robur non habebit.

14. Omnibus quorum interest petentibus, iudex inspiciendi describendiq; tabulas testamenti, potestatem faciat.

15. Si liberis aliquid minus legitima portione relictum sit, hoc boni viri arbitrato compensetur, nec occasione minoris quantitatis testamentum rescindatur. Cum in testamento ambigue aut etiam perperam aliquid scriptum reperie-

TITVL: QVINTVS. 55.
reperietur, benigne & secundum id, quod testatorem voluisse credibile est, iudex interpretabitur.

Si quid solutum sit ex testamento, quod 15.
postea falsum & inofficiosum vel ruptum apparuerit, repetetur.

Potest etiam aliquis vltimam suam voluntatem 16.
in charta conscribere manu sua vel alterius, cum subscriptione tamen sua, si scribere norit: Illam autem complicabit, ne mens testatoris ante tempus pateat, & illi qui ex testamento emolumentum sperant frustrati, ad odium concitentur, vel hi qui hæredes instituti, vel legata percepturi sunt metuant, ne testator sententiam suam mutet, vitæq; testatoris ob id insidientur: Aduocatis deinde testibus profirebitur, in ista charta complicata, vltimam suam voluntatem contineri, cui testes nomina sua adscribant, sigillisq; suis obsignabunt, anno, die & loco nomineq; testatoris annotatis: Si scribere non nouerint, tantum sigillis suis obsignent, quod tamen sine præiudicio & subscribentis & signantis fiet.

H 3 DE

57. LIBER SECUNDVS.
DE REBUS LEGATIS.
Titulus VI.

1. **L**egatum est donatio testamento relicta, qua testator ex eo quod vniuersum hæredis foret, alicui quid collatum velit. Legata non debentur, nisi deducto ære alieno hæreditatis vires ad id sufficiant.

2. Si quis hæredes habens in ascendente vel descendente linea vel collateralis, quibus de inofficiosa agere licet, bona immobilia testamento cuiquam legauerit, hæres pro pecunia redimere potest: Bona vero mobilia, quilibet pro suo arbitrio legare potest, quatenus illi per leges licet. Quod si vero testator immobilia habuerit suis seruicijs vel industria, vel matrimonio acquisita, de ijs, si hæredes descendentes vel ascendentes, vel fratres & sorores non habuerit, liberam disponendi potestatem habeat, non obstante vlla suorum consanguineorum contradictione.

Si quis

TITVLVS SEXTVS. 58.

3. Si quis ultra vires hæreditatis legauerit, ipso mortuo quidem legatum non extinguitur, sed hoc tantummodo præstatur quod inuenitur. Si pecunia legata in bonis legataris non extet, soluendo tamen sit hæreditas, hæres pecuniam legatam dare compellitur siue de suo, siue ex venditione rerum hæreditariarum, siue vndecunq; tandem voluerit.

4. Debitoribus etiam ea quæ debent legantur, vel etiam si debitorem remanere vult, diem solutionis præstandæ ex suo arbitrio testator prorogare potest.

5. Si rei proprietas legata sit, cuius vsufructum testator dum vixit retinuit, mortuo testatore legato non reuocato, legatarius rei proprietatem cum vsufructu obtinebit. Moritur legatarius, res legata ad hæredes ipsius transibit, si testator non reuocauerit.

6. Si res legata sine facto hæredis perierit, legatario decedit: Si vero hæres in tradendo legato moram fecerit, periculum rei legatæ ad

H 4 ipsum

59. LIBER SECUNDVS.
ipsum spectabit. Nulla autem intelligitur ibi
fieri mora, ubi nulla petitio est.

7. Ad pios vsus & reipublicæ legata, omni-
um primo præstari debent. Legata ad res pias
in alium vsum quàm testator voluit,
conuerti non debent.

FINIT LIBER
SECUNDVS.

LIBER

60.
LIBER TERTIVS.
DE MUTTVO ET
Commodato & Solutionibus.

Titul: I.

MVandoquidem mutuum consi- 1.
stit in ijs rebus, quæ pondere,
numero & mensura consistunt:
& commodatum, quod numero
& specie eadem redditur: Ideo qui mutuum
accepit soluere debet ad tempus illud, de quo
inter eos conuenit, aut si dies solutioni præ-
stituta non fuerit, soluere tenebitur quando
res mutuo data repetitur.

Accusatur quis coram iudicio de debito 2.
confesso, siue actor ciuis sit siue peregrinus,
si debitum ex rebus creditis sit contractum,
iudex præfigere debet sex septimanas ad sol-
uendum: Quod si verò parata pecunia debi-
tori sit mutuo data, vel is in contractu præ-
sente pecunia se soluturum receperit, nullo
solutioni constituto termino nec die, & cre-
ditorem

I

ditorem

61. LIBER TERTIVS.

ditorem frustraerit, huic iudex triduum ad soluendum præfiget.

3. Sancimus nemini licere aduersus sua pacta venire & contrahentes decipere: Nam de iure pacta conuenta, quæ nec contra leges, neq; dolo malo inita sunt, omnimode obseruanda sunt: Siquidem iure constitutum est, quod quilibet beneficio pro se inducto possit renu-
ciare, ideoq; iuri conuenit, vt iudices ex præscripto obligationum cuiusq; debitoris ius dicat, exceptis tamen illegitimis vsuris & stipulationibus duplex, quæ in contractibus & stipulationibus nulla ratione admitti debent.

4. In bonæ fidei contractibus id quod interest ex mora debetur. Porro quod interest, non propter lucrum petentium, sed propter memoriam non solventium infligitur. Qui iudicium accipere paratus est, solutioni moram fecisse non videtur, si iuste & sine dolo malo ad iudicium prouocauit. Neq; is in mora est, a quo pecunia propter exceptionem peti non potest.

5. Bene constitutum est, ne filij super res & bona

TITVL: PRIMVS. 62.

bona parentum viuentium, spe futuræ hereditatis aliquod æs alienum contrahant, sin autem id fieret, robur non haberet. Ei qui filio familias mutuum pecuniam inuito patre dedit, etiam post mortem parentis eius cuius in potestate fuit, actio petitioq; negatur: Sin autem studiorum causa absenti dederit, vel pater ratum habuerit, repetere potest.

Vniuersa principum rescripta, quæ in debitorum dilationem impetrantur, non aliter valeant, nisi princeps ab ordinario debitoris magistratu doceatur, cum iustam impetrandæ dilationis causam habere.

7. Si quis alteri supellectilem aut rem argenteam, vestem, equum aut aliud aliquid (quod mobile bonum vocamus, & quo frui quis potest) commodato dederit, ille qui fruendam accepit, ita fruatur, quemadmodum inter eos conuenit, & post usum restituat, in eaq; custodienda eam diligentiam adhibeat, quam suis adhibiturus esset: Si verò præter summam diligentiam & culpam, casu res deterior fuerit reddita, non

I 2 tenebitur,

63. LIBER TERTIVS.
tenebitur, nisi peculiariter de indemnitate inter eos conuenit, tunc placitum conventionis compleri debet. Prætextu debiti, restitutio commodati non probabiliter recufatur.

DE PIGNORIBUS.

Titul: II.

1. E M suam pignori dans, potest redimere iuxta tempus & modum constitutum in oppignoratione.

2. Si res pignori data apud creditorem sine vlla sua culpa, dolo & negligentia deterior facta, vel incendio consumpta fuerit, aut casu perierit, amissio pignoris non liberat debitorem, nec creditor à petitione debiti submouetur. Etiam id quod pignori obligatum est, à creditore pignori obstringi potest.

3. Debitori permissum est rem suam pignoratam aut obligatam, vbi cunq; inuenerit repetere, soluta prius pecunia, qua alter obligauit aut oppignorauit.

Si quis

TITVL: SECVNDVS. 64.

4. Si quis chirographum à suo debitore habet, & alter hypothecam expressam, huius potior erit conditio quam alterius creditoris chirographarij, etiam si prius crediderit. Illius causa etiam potior erit, qui debitorem in iudicio exhibuerit, debitumq; in præsentia illius pecierit, quam alterius qui licentia iudicis impetrata, debitoris bona impetrauit.

5. Si conuenerit de distrahendo pignore (sue ab initio siue postea) non tantum venditio valet, verum incipit etiam emptor dominium habere: Vbi verò conuenit ne distraheretur, aut si creditor simpliciter sibi pignus depositum accepit, non licet distrahere, nisi debitori ter fuerit denunciatum, vel coràm iudicio debitorem conuenerit vt satisfaciat, & cessauerit debitor redimere pignus, venditio libera est creditori.

6. Si minus in pignore, plus in debito inueniatur, in hoc quod noscitur abundare, sit creditori omnis ratio integra: Sin autem minus in debito, amplius in pignore fuerit, tunc in hoc quod debitum excedit, debitori omnia iura integra seruabuntur. I 3 In

7. In pignoribus distrahendis hic ordo seruatur, vt termino solutionis lapso, creditor a iudice petat debitorem ad terminum competentem citari, quò vel pignus luat, vel distractionem admittat. Iudex si cognouerit debitorem nullam sufficientem causam producere, quare sua pignora non redimat, creditori potestatem distrahendi pignora dabit, quo facto, pignora per tres hebdomadas in publico foro venum exponentur, atq; maius pretium offerenti, vendentur. Quod si res immobiles fuerint, tribus diebus dominicis subsequentibus publicè proclamabuntur, vt supra in titulo duodecimo libri primi, de executione rei iudicatæ, habetur.

8. Si quis operas conduxerit, & mercedem non soluerit, iudex aditus ad soluendum locatori, tridui spacium dabit: Si verò paratam aliquam rem quis in diem emerit, sex hebdomadarum dilatio emptori conceditur.

9. Diuersis temporibus eadem re duobus iure pignoris obligata, cum qui prior data pecunia pignus accepit, priorem haberi certi ac manifesti

festi iuris est, neq; secundum creditorem facultatem distrahendi huius pignoris aliter consequi posse æquum est, nisi priori creditori prius debita fuerit soluta quantitas.

Respublica creditrix, omnibus chirographarijs creditoribus præfertur. Nam certum est eius, qui cum fisco contrahit, bona veluti pignoris titulo obligari, quamuis specialiter id non exprimat.

Denunciatio debitoris facta creditori vel etiã emptoribus, de nõ distrahenda vel emenda re sibi pignori obligata, ita demum efficax est, si vniuersum debitum offerat creditori: Nam si vel modicum sorti decedat, distractio rei obligatæ non potest impediri.

Qui dolo vel culpa rem pignore acceptam deteriore fecerit, pigneratitia actione tenebitur, vt talem restituat, qualis fuit tempore obligationis: Quicquid autem commodi sine incommodi fortuito pignori accessit, id ad debitorem pertinebit.

67. LIBER TERTIVS.
DE FVRE CREDITO-
rum & Debitorum. Titul:
III.

I. **S**I creditor sine iudicis auctori-
tate res debitoris occupet, de vi
priuata tenetur. Creditores igitur
si aduersus suos debitores
agant, per iudicem id quod sibi
debere putant, reposcere debent: alioquin si
in rem debitoris sui intrauerint, aut aliquid
acceperint nullo id concedente, arbitrio iudi-
cis mulctabuntur. Optimum igitur est, vt si
quas putant se habere petitiones, actionibus
experiantur.

2. Quæ fraudandorum creditorum gratia ali-
enata sunt, in pristinum statum restituantur:
Non autem fraudantur creditores, cum quid
non acquiritur, sed cum quid de bonis im-
minuitur.

3. Instrumentorum amissio, si manifestis pro-
bationibus debitores tuos debere tibi appa-
ruerit, nihil oberit.

Cum

TITVL: TERTIVS. 68.

4. Cum eo qui creditoribus suis bonis celsit,
si postea aliquid, quod idoneum emolumentum
habet, ex integro in id quod facere potest,
creditores experiantur: Nam qui bonis celsit,
nisi solutum creditores receperint, non
liberantur.

5. Si qui sine deliberatione ad eam hæredita-
tem, vel se immisceant, omnimode ab ip-
sis inuentarium in tabellariorum præsentia
conficiatur super his rebus, quas defunctus
mortis tempore habebat, & sic hæreditatem
sine periculo habeant, vt in tantum hæredi-
tarijs creditoribus teneantur, in quantum res
substantiæ ad eos deuolutæ valeant, & eis
satisfaciant, qui primi temporum prærogati-
ua veniunt creditores, & si nihil reliquum est,
posteriores venientes repellantur, & nihil ex
substantia sua penitus hæredes amittant: ne
dum lucrum facere sperant, in damnum inci-
dant. Qui verò postquam adierint vel se
immiscuerint, & inuentarium facere intra cer-
tum tempus (triginta scilicet dierum) negle-
xerint: Item qui post petitam deliberationem,
K vel pro

vel pro hærede gesserint, aut non recusauerint hæreditatem, omnibus in solidum hæreditarijs oneribus teneantur.

6. Si cuiuscunq; modi actiones, ad potentiorum fuerint delatę personas, debiti creditores iactura mulctentur. Nominis autem venditio & ignorante & inuito eo, aduersus quem actiones mandantur, contrahi solet.

7. Debitor qui solutam pecuniam adfirmat, eius rei probationem præstare debet. Nemo ex ijs qui negant se debere, prohibetur etiam alia defensione vti, nisi lex impediatur.

8. Vnusquisq; creditorem suum eundemq; debitorem petentem submouet, si paratus est compensare: at si quis compensare potens soluerit, condicere poterit, quasi indebito soluto. Compensatio autem ideo necessaria est, quia interest vniuscuiusq; potius non soluere, quam solutum repetere. Compensationes ex omnibus actionibus ipso iure fieri sancimus, excepta actione depositi: Possessionem enim alienam perperam occupantibus, compensatio non datur.

Non

Non est nouum, eum à quo petitur pecunia, implorare rationem creditoris, vt fides veri constare possit. Errorem calculi, siue ex vno contractu, siue ex pluribus si emer serit, veritati non adferre præiudicium sæpe constitutum est: vnde rationes etiam sæpe computatas, denuo retractari posse (si res iudicatę non sunt, vel transactio non interuenit) explorati iuris est.

Debitorem, si soluendo non fuerit, nec a creditore vltiorem dilationem impetrare potuerit, aditus iudex ad triduum vsq; publicę custodię demandabit, eo exacto, creditori tradet, qui illum ad instar familię suę alet, laboriq; domestico per annum compedibus vincitū adhibebit, in singulos dies denarios quinque in solutionem debiti computaturus: Anno verò elapso debitor nexu dimissus, fide data spondebit, se quod ex operis in posterum acquirere poterit, creditori in solutum daturum, nec interea quoquam fugiturum. Donec autem creditori huic satisfecerit, nullus ex alijs creditoribus eum arcto subijciat.

K 2 DE

71. LIBER TERTIVS.
DE LOCATO ET CON-
ducto. Titul: IIII.

1. VI habitationem vel ædes ali-
cui pro certa pensione, ad certum
tempus locauerit, æquè atq; con-
ductor, omnia secundum legem
conductionis facere tenetur. Locator autem
prospiciet conductori vt commode habitet:
Si verò conductor sua opera aliquid necessa-
rio vel vtiliter ædificauerit, vel restituerit
conscio locatore, ex ipsa pensione recipiet.
2. Conductor completo tempore pactam pen-
sionem locatori soluet, cauebitq; ne ædes con-
ductas deteriores faciat vel fieri paciatur:
Nam si plures in ædes conductas receperit,
per quos aliquid damni detur, illorum cul-
pam præstare tenebitur. Mortuo conducto-
re intra tempora conductionis, hæres eius
eodem iure in conductione succedit.
3. Si quis fundum vel ædes alicui locatas ven-
dat, curet apud emptorem, vt conductor
eadem

TITVL: QVARTVS. 72.
eadem pactione fruatur & habitet, alioqui
aget cum eo ex conducto, aut pensionem pe-
tentem exceptione doli submouebit. Si verò
locator paratus sit aliam habitationem non
minus commodam præstare, æquissimum est
absolui locatorem. Qui contra legem condu-
ctionis fundum vel ædes, ante tempus sine iu-
sta & probabili causa deseruerit, ex conducto
ad soluendam totius temporis pensionem,
conueniri potest.

4. Nemo prohibetur rem quàm conduxit,
alij locare, si nihil aliud conuenit.

5. Opifices, vtputa fullo, sarcinator & reli-
qui, si quid faciendum locauerint, ac ex insci-
tia deterius reddiderint, vel negligentia aut
culpa sua perdiderint, ex locato soluere tene-
buntur. Nautæ, vectores, stabularij quod
cuiusq; saluum fore receperint, nisi restituant,
in eos iudicium dabitur. Si verò res locata
per ignem, ædium ruinam, vim hostilem, im-
petum & quarum, aut per alium casum, cui re-
sisti non potest destructur, conductor non
tenetur.

K § Qui

6. Qui mercedem accepit pro custodia alicuius rei, is eius periculum propter mercedem præstat, sed de damno ab alio dato, agi cum eo non potest.
7. Qui operas suas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non steterit, quò minus operas præstaret. In operis duobus simul locatis, convenit priori conductori ante satisfieri.
8. Si agricola errore vicinum agrum araverit, vel etiam conseuerit, agri dominus æquivalente semine & aratri mercede, sementem agri sui redimet: Si verò mota actione, vel domino prohibente conseuerit, semina cum labore perdit.

DE DEPOSITO.

Titul: V.

1. **I**n causa depositi compensatio-
ni locus non est, sed res ipsa
reddenda est. Si igitur pecunia,
vestes,

vestes, vel alix aliquæ res, apud aliquem depositæ fuerint, diligenter custodire, atq; deponenti cum repetiverit, reddere ipse vel hæredes sui tenentur. Si peculiari conventionione res deponitur, rata debet teneri conventio: contractus enim legem ex conventionione accipiunt.

Si res deposita non reddita fuerit cum à deponente peteretur, si quid damni postea deposito acciderit, depositarius restituet. Res deposita, si per iudicem eius loci, sine dolo & culpa depositarij, arrestata & detenta fuerit, non est restituenda deponenti, nisi iudicis permissu.

Si res deposita, culpa & negligentia depositarij amissa fuerit, iudicio depositi tenetur. Quod si res deposita sine dolo & culpa eius amissa sit, nõ tenebitur: Nam fortuitos casus, ut sunt tumultus, incendium, ruinæ, rapinæ, furta, nemo præstat.

Si duo inuicem aliquid deposuerint, cum alter suum repetit, reddendum est, neq; pigoris loco retinendum, ac ille qui prior coram iudicio egerit, potior erit iure.

Si duo eandem rem coniunctim deposuerint,

75. LIBER TERTIVS.
non debet vni restitui: si verò sic deposuerint,
vt vel vnus auferat totum, reddi debet. Quod
si verò sic inter eos conuentum est, vt si ambo
non venirent, alteri vna pars detur, conuen-
tioni standum est. Si apud duos deposita sit
res, aduersus vnumquenq; eorum in solidum
agi poterit, nec liberatur alter si cum altero
agatur. Non enim electione sed solutione
liberantur.

6. Qui rem depositam inuito domino, sciens
prudensue in vsus suos conuerterit, etiam fur-
ti delicto obnoxius fit. Si sacculum vel argen-
tum signatum deposuero, & is penes quem
depositum fuit, me inuito contrectauerit, &
depositi & furti actio mihi in eum competit.
7. In sequestro depositum est, quod à pluri-
bus in solidum, certa conditione custodiendum
reddendumue traditur.

DE EMPTIONE ET
Venditione & rerum prescriptione.

Titul: VI.

Emptio

TITVL: SEXTVS. 76.

Emptio & venditio sicut consen-
su contrahitur, ita contrario v-
triusq; partis consensu resolu-
tur, antequàm res fuerit tradi-
ta, vel precium solutum.

Venditione perfecta, omne commodum &
incommodum, quod rei venditæ contingit,
ad emptorem pertinet, tametsi ea res adhuc
in custodia venditoris remaneat. Quicquid
enim sine culpa & dolo venditoris accidit, in
eo venditor securus est, nisi custodiam rei ad
traditionem vsq; suo periculo susceperit,
nam tunc ad venditoris periculum casus rei
pertinet.

Quod in diem addicitur, licet venditori
meliore allata conditione, addicere posteriori,
nisi prior paratus sit plura adijcere: Necessè
autem habebit venditor, meliore conditione
allata, priorem certiore facere emptorem,
vt quod alius adijcit, ipse quoq; adijciat.

Si post contractam venditionem, arrarum
nomine etiam vnus tantum denarius fuerit
datus, qui vtrunq; contrahentem ad standum
L contra-

contractui obligat, tunc quemadmodum venditor rem præstare, sic è contra emptor, etiam si pœniteat, rem emptam accipere, & residuum præcij persolvere cogitur: æquitas enim postulat, vt quo iure venditor, eo & emptor ligetur. Precium autem constitui oportet, nam sine constituto precio venditio nulla est.

5. Si quis res immobiles, videlicet ædes, alodium, vineam, hortum, agrum, pratum vel piscinam diuendere constituerit, primum vicinis denunciet, deinde tribus diebus dominicis proxime subsequentibus in foro publico, vel ante fores templi, proclamari curet, & tunc qui prior emerit, retinebit: verum fratres, consanguinei, cometanei & vicini præferuntur peregrinis.
6. Si cuius habuerit fundum venalem in alio territorio, venditio eius in eo loco publicabitur, & illius loci incolæ, præferantur omnibus propinquis venditoris, exceptis parentibus & liberis.
7. Venditio fundi alicuius legitimam semper requirit filiorum aut filiarum vel fratrum, ad quos

ad quos successio defuncti spectare videbitur, admonitionem, si intra huius regni limites esse dinoscantur. Itidem si ager diuenditur cometanei similiter legitime admonendi sunt.

Cum itaq; emptor & venditor de precio 8. conuenerint, venditor honestis viris simul & vicinis conuocatis, ijs præsentibus omne ius dominij emptori resignabit, ac intercedente consueta solennitate symposij, in possessionem fundi immittet. Porrò si quispiam sit, qui iuris aliquid ad illum fundum se habere credat, & præsens sit, is tempore immisionis seu statutionis per publicum famulum contradictionem facere, ac tandem ad decimum quintum diem coram iudicio rationem contradictionis suæ assignare tenebitur. Contradictore autem non existente, emptor dominium fundorum illorum plenè consequetur: si verò absens esset, neq; nouisset venalem esse, ius suum intra annum persequi poterit.

79. LIBER TERTIVS.

9. Si res mobilis in scijs consanguineis clam vendita sit, qui proximi sunt ad tertium gradum vsq; si redimere voluerint, eius ius & potestatem habeant.
10. Nemo ab exteris vel alijs peregrinis hominibus, potissimum volachis, equos vel boues, verueces & porcos in pagis, præterquam in ciuitatibus vel oppidis tempore nundiarum emat, ne tandem emptor tanquam furtiue rei damnum paciatur: Et si res venundata furtiua vel vi ablata fuerit, regressum habet emptor ad venditorem, vt consequatur quanti sua interest.
11. Equum vel bouem furtiuum, vel vi à suo domino ablatum, si quis emit in quadinis anniuersarijs vel foris hebdomadalibus, atq; ille tandem vindicatur, emptor non tenetur suum euictorem statuere, sed sufficit si probauerit, se intercedente consueta symposij solennitate emisse. Si quis equum vendit, de vicijs & morbis latentibus cauebit in diem vsq; tertium.
12. Si quis fundum alteri vendiderit, tenetur de euictione vsq; ad annum & diem inter præsentates:

TITVL: SEXTVS. 80.

sentates: Si verò ille qui impetiturus esset, ab hoc regno abesset, aut alia iusta impedimenta obstarent, quò minus ius suum intra tempus supra declaratum, prosequi posset, & reuersus sublatiue impedimentis, intra annum & diem emptori litem mouere cœperit, emptor venditori secundum iuris ordinem id denungiare & venditor emptorẽ euincere tenebitur.

Qui prædium alienum vel commune cum alijs distraxerit, venditio reuocari potest. Cæterum qui bona fide, ab eo qui dominus non est, cum crederet eum dominum esse, prædium emerit, ac per iustam temporis præscriptionem possederit, à possessione remouendus non est, & is cui commune fuit prædium, plus sua parte non obtinebit, ne rerum dominia sint in incertò.

Si duo coram iudicio contendunt, quorum alter ius sibi ad rem competere dicat, alter verò præscriptionem opponat, hic prior est audiendus, non obstante quæstione, vter eorum actor vel reus sit.

Qui rem immobilem iusto titulo, puta em-
L 3 ptionis,

prionis, donationis vel successionis, siue per se seu per antecessores suos, per continuos duodecim annos, sine aliqua legitima interpellatione possederit, de possessione rei vel dominio nequaquam est amouendus.

16. Neq; furtiæ, nec vi possessæ, neq; mutuatæ, commodatæ, depositæ, legatæ res, neq; etiam tutelæ actiones, nec finium regundorum vlllo modo præscribi possunt. Neq; loca sacra, neq; publica à quoquam perperam occupata, vendita, alienata, longo tempore præscribuntur, sed corpori suo, à quo sunt auulsa, restituentur, ita vt nec precium quidem iniquis comparatoribus reposcere liceat.

17. Non est incognitum, id temporis quod in minore ætate transmissum est, longi temporis præscriptioni non computari, ea enim tunc currere incipit, quando ad maiorem ætatem dominus rei peruenerit. Ad maiorem autem ætatem peruenisse existimatur, cum tutela exit, quod anno ætatis suæ vigesimo fit, tunc si intra huius regni limites fuerit, intra vnius anni & diei resolutionem: si verò in externis regio-

regionibus, & fundum venditum ignorauerit, intra duodecim annorum decursum, ius suum prosequatur.

Omnis permutatio in qua species similis pro simili traditur, si nec fraude, nec dolo facta fuerit, robur habebit, consanguineorum aut aliorum quorumcunq; contradictione non obstante.

DE FIDEIUSSORIBUS.

Titul: VII.

I quis purè fideiussit pro alio, semper obligatur, si verò in diem vel sub conditione, ijs stabitur.

Creditori conceditur electio conueniendi primo loco vel debitorem principalem omisis fideiussoribus, vel fideiussores omisso principali, neq; per hanc electionem excluditur à regressu ad alterutram partium, nisi ei plene satisfactum fuerit. Non enim electione, sed in solidum solutione liberantur debitores & fideiussores.

L 4 Si plures

3. Si plures interuenerint fidiuiffiores pro vno debito, finguli in folidum tenentur. Si itaq; alter eorum iure coactus in folidum creditori fatisfecerit, actio ei aduerfus debitorem principalem vel eius hæredes competit, à quibus fi fatisfieri ei non poterit, ad alios confideiuiffiores reuerti licet, donec in folidum quæ perfoluit confequatur.
4. Si medio tempore fideiuiffiores, rei familiaris infignem iacturam fecerint, & ad extremam inopiam redacti fuerint, caufa cognita denuo debitor cauebit: Poffeffores autem rerum immobilium cauere non coguntur.
5. Si quis pro condemnato fideiuiffierit, & condemnatus decefserit, recte nihilominus cum fideiuiffiore eius agetur; fideiuiffor autem non tantum ipfe obligatur, fed etiam hæredem relinquit obligatum.

DE RECEPTIS ARBITRIS
& TRANSACTIONIBUS. Titul:
VIII.

Si qui

S

I qui in arbitros compromittunt, & quod illi decreuerint, fe obferuatuos obligauerint, parere atq; arbitratui illorum ftare coguntur. Si verò pœna adiecta eft, vt is qui parere nolit pœnam folueret, arbitrium tollitur foluta pœna.

Non autem quidlibet ftatuere arbitri poterunt, nec in qualibet re, nifi de qua compromiffum & quatenus compromiffum eft, Compromiffum verò ad fimilitudinem iudiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet. Bona fides autem exigit, vt arbitrium tale præftetur, quale viro bono conuenit: Itaq; fi cuius arbitrium ita prauum eft, vt manifefta iniquitas eius appareat, corrigi potefit per iudicium bonæ fidei.

Cum in duos arbitros compromittitur, fi non confentiant, tertiæ per fona certa eft eligenda, cuius authoritati pareatur.

Qui tranfigit, quali de re dubia & incerta acq; finita tranfigit. Quamuis cum qui pactus

M est ftatim

85. LIBER TERTIVS.
est statim pœniteat, transactio rescindi & lis
instaurari non potest. Neque sub prætextu
instrumenti post reperti, transactionem bona
fide finitam, rescindi iura paciuntur: Nam
non minorem auctoritatem transactionem,
quàm rerum iudicatarum esse, recta ratione
placuit. Siquidem nihil ita congruit humanæ
fidei, quàm ea quæ placuerant, custodiri.

5. Qui fidem licitæ transactionis rupit, non
exceptione tantum submouebitur, sed etiam
pœnam, quàm postulanti recte promiserat,
præstare cogetur. Causas itaq; vel lites
transactionibus finitas legitimè prin-
cipis mandato resuscitari non
oportet.

*SI QUADRUPES PAU-
periem fecerit: & de Noxalibus acti-
onibus. Titul: IX.*

Si qua

I quadrupes contra naturam 86
commota, feritate pauperiem
fecerit, aut dandum erit animal
à domino quod nocuit, aut æ-
stimatio noxiæ offerenda, nisi
si culpa domini vel alterius cu-
iuspiam damnum datum fuerit, eo casu in fa-
ctam actione tenebitur.

Si quis feram bestiam, vtpotè leonem, vrsū,
ceruum, lupum, vulpem, simiam & simile 26
quiddam habuerit, per quas damnum datum
nocitumue fuerit, dominus quantum bonum
& æquam iudici visum fuerit, condemnetur.
Quod si homo occisus fuerit, dominus homi-
gium siue æstimationem hominis mortui sol-
uere tenebitur.

Qui quadrupedem vel pecudem alienam læ- 34
serit, quanti arbitrato bonorū virorum æsti-
mabitur, soluet. Si verò contra ferocientem
quadrupedem quis se defendere coactus fuerit,
nihil tenebitur: Nam aduersus periculū natu-
ralis ratio permittit se defendere: Ideò qui, cum
aliter tueri se non possent, damnum dederint,
innoxij sunt. M 2 Celsat

4. Cessat hæc actio noxiæ contra dominum, ubi instigatu alterius fera damnum dedit: Et generaliter toties hæc actio locum habet, quoties contra naturam fera mota pauperem dedit. Nam qui iniuriæ occasionem præstat, ipse damnum dedisse videtur.
5. Si quis alteri damnum fecerit, quidquid viderit, fregerit, ruperit iniuria, quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum æs domino tenebitur: Iniuriã autem hic accipimus pro damno culpa dato, etiam ab eo qui nocere noluit. Ideò furiosus, cum mentis suæ non sit, & infans, hac actione non tenebuntur.
6. Ideò si in eum locum, ubi vulgò iter fit, deiectum vel effusum quid erit, quantum ex ea re in corpore alicuius vel vestibus, vel alia re, damnum datum factumque fuerit, tanti condemnabitur. Si eo ictu homo perijisse dicatur sine dolo deijcientis vel effudentis, homagium mortui præstabitur: Si verò hominis corpus ex eo ictu læsum vulneratumque fuerit, mercedes medicis præstas, cœteraque impendia, quæ facta sunt in curationem, præterea & operas quibus

quibus caruit, læso compensabit. Quod si nullum erit iter, dolus duntaxat præstatur, si iniisit in eum, quem viderit transeuntem. Nam culpa ab eo exigenda non est, cum diuinare non potuerit, an per eum locum aliquis transiturus fuerit.

Sicut imperitia, negligentia, item nimia sequititia & lusus noxius: ita infirmitas quoque culpe adnumeratur, cum affectare quis non debeat, in quo vel intelligit, vel intelligere debet infirmitatem suam alij periculosam futuram. Preceptoris quoque nimia sequititia culpe assignatur.

Si fortuito incendium factum sit, venia indiget, nisi tam lata culpa sit, ut luxuriæ aut dolo sit proxima.

Vias regias & earum pontes qui publici sunt, quilibet magistratus in suis finibus & territorijs muniat largiatque. Si igitur neglectius habiti, iumentis iter facientium (sine agentis culpa) quid damni dederint, loci officiales latissimam eius culpam præstabunt.

FINIT LIBER
TERTIVS.

LIBER QVARTVS.

DE PVBLCIS IVDICIIS.

Titul: I.

1. Pvblicorum iudiciorum quædam capitalia, quædam non capitalia sunt. Nam quædam flagitia sunt, quæ corporis coercitione cum relegatione puniuntur.

2. Publica autem iudicia dicta sunt, quod cuius est populo executio eorum plerumque datur: Expedi enim peccata nocentium esse nota ut emendentur. Sunt verò hæc quæ dicuntur publica, ut Lex lul: Maiestatis & de adulterijs. Cornel: de sicarijs & parricidijs, veneficijs, falsi &c.

3. Si confessus fuerit reus, donec de eo pronuncietur, in vincula publica coniiciendus est: Qui autem de crimine paciscitur, confiteri intelligitur. Ne autem diuersorum criminum
rei de-

rei detenti crudelius habeantur, iudices productos è custodijs reos disceptationi debitæ subdent, & quod leges iusserint definiant.

Absens in criminibus damnari non debet, quemadmodum neque suspectus: Satis enim est facinus nocentis impunitum relinqui ad tempus, quam innocentem damnari.

Defuncto eo qui reus erat criminis, pœna quoque extincta est. Neque crimen vel pœna paterna ullam maculam filio infligere potest: Nam vnusquisque ob admissum se elus pœnam luit, nec alieni criminis successor constituitur.

Si quis reum criminis, pro quo satisdedit, non exhibuerit, pœna pecuniaria plectitur: Si tamen dolo non exhibeat, etiam extra ordinem est damnandus.

Is qui reus factus est, purgare se debet, nec ante potest accusare, quam fuerit excusatus: Constitutionibus enim obseruatur, ut non relatione criminum, sed innocentia reus purgetur.

Quisquis crimen intendit, in iudicium veniat, nomen rei indicet, nec impunitam no-

M 4 uerit

uerit mentiendi licentiam, cum calumniantes;
ad vindictam poscat similitudo damnationis:
Nam qui non probat quod obijcit (secundum
Canones) talione punitur.

9. In criminibus scrutandis quaestio adhiberi
solet, sed non statim à tormentis incipiendam
est, sed ad tormenta ita demum veniri oportet,
cum suspectus est reus, & alijs argumen-
tis convincitur, ita vt sola confessio ipsius
desse videatur. Vnius facinoris rei ita audi-
endi sunt, vt ab eo primum incipiatur, qui
timidior est, vel teneræ ætatis videtur.

10. In ea causa, in qua nullis reus argumentis
oneratur, non facile tormenta sunt adhiben-
da, sed instandum, vt actor quod intendit
comprober, atq; sic reum conuincat. Confes-
siones reorum tortura expressæ, pro explora-
tis criminibus semper haberi non oportet, si
nulla alia probatio religionem cognoscentis
instruat.

11. In maleficijs volūtas spectatur non exitus.
Nemo opere iudicetur fecisse, nisi & maligni
consilium ei fuerit: nec consilium ha-
buisse

buisse nocet, nisi & factum secutum sit.

De his criminibus, de quibus quis semel 12.
absolutus est, ab eo qui accusauit, repeti ac-
cusatio non potest.

Qui abortionis aut amatorium poculum 13.
praesent, et si dolo non faciant, tamen quia res
est mali exempli, confiscata parte bonorum
relegantur. Si verò ex eo mulier aut homo
perierit, summo supplicio afficiantur.

DE FURTO ET VI BO- norum raptorum. Titul: II.

Furtum est ablatio & contrecta- 14.
tio fraudulosa rei alienæ, in scio
& inuito domino, luci faciendi
gratia. Furti actio ei competit,
cuius interest rem saluam esse,
licet dominus non sit: Condictio verò furti
ei demum competit, qui dominium habet, vel
heredi eius. Nunquam tamen ea conditione
alius quam qui fecit tenetur, aut hæres eius.

N Cum

2. Cum furti actio ad persecutionem pœnæ pertineat, condictio verò & vindicatio ad rei recuperationem, apparet recepta re, nihilominus saluam esse furti actionem, conductionem verò tolli, sicut ex diuerso post sumptam pœnam, saluam esse conductionem.

3. Pœnalibus autem actionibus hæredes non tenentur, neq; cæteri successores, idcirco nec furti conueniri possunt. De instrumentis ablati, in rem actione conueniri possunt tenentes.

4. Non tantum qui furtum fecerit, sed etiam is cuius opera & consilio furtum factum fuerit, furti actione tenebitur: Furtum autem sine contractatione non fit, quare & opem ferre vel consilium dare tunc nocet, cum secuta contractatio est.

5. Qui alienum quid repertum lucri faciendi causa sustulerit, furti obstringitur, siue sciuerit cuius ea res sit, siue ignorauerit, si iudicio non manifestat. Qui ea mente alienum quid contractauit vt lucrifaceret, tametsi mutato consilio, id domino postea reddit, fur est: Nemo

Nemo enim tali peccato pœnitentia sua nocens esse desijt, præsertim si factum iudicio innotuerit. Neq; prodest ei qui vi rapuit, ad euitandam pœnam, si ante iudicium restituat rem quam rapuit: sic nec illi qui dolo malo occultauit, si factum iudicio innotuerit.

6. Si debitor rem suam, quàm pignoris causa creditori dedit, subtraxerit, furtum committit: Sic etiam si pecoris arrestati dominus, è custodia arresti clam illud abegerit, furti actione tenebitur. Item qui sciens rem alienam vendiderit, vel ex alia causa tradiderit, furtum eius committit. Qui verò rem alienam, existimans suam esse alienauerit, furtum non committit: furtum enim sine affectu furandi non committitur.

7. Receptatores & occultatores non minus delinquant quàm fures & aggressores, ideoq; par ipsos & reos pœna expectat. In pari causa habendi sunt, qui comprehendere latrones & fures potuerunt, & tamen accepta pecunia, vel rerum surreptarum parte dimiserunt. Si autem receptator sanguine vel affinitate iun-

N 2 Etus fur

95. LIBER QVARTVS.

ctus fuerit malefactori, & de maleficio eius cognouerit, iudex causa cognita pœnam moderabitur.

8. Rem furto ablatam atq; alteri diuenditam, dominus recuperare potest, neq; emptor eius rei præcium repetere potest: Res enim furto ablata, directè ad suum dominum redire debet.

9. Quilibet in terra regia habitans, apud quem res furtiua fuerit reperta & deprehenta, si dixerit, se rem eam titulo emptionis possidere, suum euictorem coram iudicio exhibere tenetur. Si verò venditor alienæ iurisdictionis fuerit, sufficit si ibi eum exhibeat.

10. Communi regni decreto, qui furtum fecerit & conuictus fuerit, suspenditur. Sed qui res sacras ex æde sacra surripuerit, in ignem conijcitur. Res priuatorum si in ædem sacram depositæ, surreptæ fuerint, furti actio non sacrilegij competit.

11. Furem nocturum si quis occiderit, ita demum impunè feret, si parcere ei sine periculo suo non potuit: furem verò interdum deprehensum,

TITVL: TERTIVS. 96.

hensum, non aliter occidere lex duodecima tabularum permisit, quàm si telo, id est, fuste, ferro lapideuè se defendat.

Eos qui à seruo furtim ablata scientes susceperint, non tantum de susceptis, sed etiam pœnali furti actione conuenire potes.

DE HOMICIDIIS.

Titul: III.

EX regia & recepta consuetudo, homicidas notorios ultore ferro prosequitur.

Qui hominem occiderit, si non occidendi animo hoc admisserit, absolui posse, & qui hominem non occiderit, sed vulnerauerit vt occidat, pro homicida damnandum, diui Imperatores rescripserunt. Nam maleficia voluntas & propositum delinquentis distinguunt.

Qui hominis necandi causa venenum confecerit, habuerit, dederit, pœna legis Cornel: de sicarijs tenebitur.

N 3 Si

4. Si alius tenuit, alius interemit, is qui tenuit, quasi mortis causam præbuit, & in factum actione tenebitur. Nihil enim interest occidat quis, an causam mortis præbeat.
5. Si quis percussorem ad se venientem, aut latronem insidiantem occiderit, securus erit. Nam aduersus periculum naturalis ratio permittit se defendere. Vim vi repellere omnes leges omniaque iura permittunt, si hoc tuendi sui duntaxat, non etiam ultiscendi causa, cum moderamine inculpatae defensionis factum sit: Differunt enim inter se defensio & vindicta: Quia defensio fit in continenti, vindicta verò post moram sequitur.
6. Si in rixa percussus homo perierit, ictus vniuscuiusque percussorum contemplari oportet. Quod si non constat quis primum percusserit, inquirendum est quis alterum ad contentionem & percussionem prouocauerit. Si cum vno ex pluribus, qui aliquem percusserunt agatur, cæteri non liberantur: Nam quod alius luit, alium non liberat, cum id poena sit.

Si quis

Si quis non lætaliter sit vulneratus, ac per negligentiam suam non adhibendo medicos, vel in curando medicis non paret, vel suipius curam non habendo, mortuus fuerit, percussus poena homicidij puniri non potest.

Si quis in tumultu occisus fuerit, authorque necis ignoratur, tunc omnes qui armis occisum adorti sunt, poena homicidij damnantur, Quod si verò constat, cuius percussione mortuus est, ille solus vt homicida, alij verò tanquam vulneratores puniantur.

DE HOMAGIIS PRAESTANDIS. Titul: IIII.

VM non semper qui hominem occidit, vt homicida damnatur, sed aliquando cognita causa ad persoluendum homagium defuncti, is qui occidit compellatur: Ideo statutum est, vt talis occisi homagium quadraginta florenis redimatur. Capitalis criminis

N 4

alicuius

99. LIBER QVARTVS.
alicuius conuictus, si pœnam corpore non
luit, vltra quadraginta florenos mulctari
non potest.

2. Vinum homagium viginti florenis æstima-
tur. Si quis brachium vel manum alteri
amputauerit, vel inuiles percutiendo reddi-
derit, viginti florenos læso persoluet. Pro
pollice amputato, vel inuili reddito ex vul-
nere, decem floreni numerantur, reliquorum
verò digitorum cuiuslibet & dentis, quinque
floreni mulcta est.

Oculus viginti florenis
Auris decem
Linguae emenda viginti
Costa flor: itidem viginti
Cicatricum autem nulla fit æstimatio, quia
liberum corpus nullam recipit æstimationem.

DE INIURIIS VER-
balibus. Titul: V.

Commune

TITVL: QVINTVS. 100.

1. Commune vicium est, vt aliqui
ex petulantia morum alterius
præsentis vel etiam absentis bo-
næ famæ, verbis turpibus vel
famosis scriptis detrahant, con-
tra quos iniuriarum actio competit: Ideo
statutum est, vt diffamatores honorem læso
restituant in eo loco, vbi eum maledictis in-
fæcti sunt, ac deinde per iudices ob linguæ
petulantiam, secundum læsæ personæ digni-
tatem & loci respectum puniantur: Iniuriæ
enim re, persona, tempore & loco atrociores
iudicantur.

2. Quicquid calore iracundiæ vel fit vel dici-
tur, non ratum est prius, quàm ex perseue-
rantia apparuerit iudicium animi fuisse. Si
itaq; iniurians famam alterius læserit, testi-
monijsq; se rem probaturum susceperit, neq;
sufficiens id præstiterit, non depræcari so-
lum debet iniuriam, sed iudicium sententia,
causa cognita, in certam quoq; linguæ emen-
dam condemnabitur, cuius mulctæ duæ par-
tes iudici, tertia verò parti læsæ dependi &
cedere debet. O Actio

3. Actis iniuriarum dissimulatione aboletur: Nam postea ex poenitentia remissam iniuriam recolare non licet.
4. Quod si se mutuo conuicijs affecerint, neuter eorum iniuriam vindicare potest: paria enim delicta, mutua pensatione soluuntur, nisi alter coram iudicio quaestus sit, tunc enim iudex ambas partes mulctabit pro merito. Porro in actione iniuriarum reus conuictus, vltra Senatus cognitionem non prouocabit.
5. Quicumq; alium e domo, siue propria siue aliena, ad duellum prouocauerit, de vi commissi tenebitur, quae florenis viginri mulctabitur. Prouocatus autem sese continere, nec ad illatae iniuriae vindictam exire, neq; bona ipsius fama ob id periclitari quicquam debet.

DE FALSIS, ET DE HIS
qui notantur infamia. Titul:
VI.

Falsi

FALSI poena coercentur, qui falsos testes falsasq; probationes, ad falsam litem instruendam produxerunt, quiue pecuniam acceperunt ad dandum falsum testimonium, vel eo nomine obligationem aut pactionem fecerunt, societatemq; inierunt, & qui pecuniam acceperunt, vt rei veritatem occultent.

Qui viui testamentum dolo malo mutauerit, vel in rem suam aliqua adscripserit in eo, vel adscribi curauerit. Item qui testamentum iure factum amouerit, suppresserit, vi acceperit, deleuerit vel subscripserit. Item qui testamentum vel aliud instrumentum dolo malo scripserit, vel ob signauerit, vel per alios faciendum curauerit. Item qui chirographum alterius vel registrum, vel viciauerit, vel immutauerit: Qui contra propriae manus suae scripturam vel sigillum proprium testimonium dixerit. Qui falsum sigillum fecerit, ei de falso conuicto, aqua & igne interdicitur, & infamis semper habetur.

O 2 Quod

3. Quod si verò aliquis conuictus esset de falso ob crimen enorme, capitali pœna punitur.
4. Qui duobus in solidum eandem rem diuersis contractibus vendidit, falsum committit, & infamia notatur. Qui in emendo & vendendo iniusta libra vel mensura dolo malo vsus fuerit, amissione rerum illarum punitur. Pœna autem pecuniaria nullam infamiam mulctato affert.
5. Casores falsæ monetæ, quiuè operam ad id contulerunt, hospiciu uè scienter locauerunt, flammarum exultionibus mancipantur. Qui in aarum quid vicij addiderit, argenteos nummos adulterinos conflauerit, qui nummos stanneos plumbeos uè dolo malo emerit, vendideritq̃, falsi crimine tenetur. Qui nummos aureos raserint, tinxerint vel finxerint, extremo supplicio affici debent.

DE

DE ADULTERIIIS.

Titul: VII.

1. Adulterij crimen secundum regni consuetudinem, gladio punitur: adultera verò culco insuta aquis suffocatur.
2. Adulterij crimine punitur temerator alienarum nuptiarum, siue sit soluta persona siue non soluta. Etiam maritus si solutam personam stuprauerit, adulterij pœna punitur.
3. Sollicitatores alienarum nuptiarum & matrimoniorum iaterpellatores, etsi effectu sceleris potiri non possunt, propter voluntatem tamen perniciosæ libidinis, extra ordinem puniuntur.
4. Qui coniugem suam, filiam vel aliam aliquam personam, pecuniæ vel alterius alicuius lucri gratia prostituerit, domum uè suam causa stupri præbuerit, vel consilium & operam adhibuerit, vt adulter damnabitur.
5. Crimen lenocinij contrahunt, qui deprehensam

O 3

hensam

hensam in adulterio vxorem in matrimonio detinuerunt, non qui suspectam adulteram habuerunt. Crimen adulterij maritum retenta in matrimonio vxore, inferre non posse, nemini dubium est.

6. Qui coniugem alterius, honestam viduam vel virginem vi rapuerit, & in iudicio accusatus fuerit, poena capitali punitur, simul & ij, qui operam huic flagitio accommodarunt. Coeterum quæ vim patitur, non est in ea causa, vt adulterij vel stupri damnetur. Vi stuprum illatum in campo si vnico teste comprobatum fuerit, in vrbe verò vel in pago duobus testibus, sufficit.
7. Iudex in causa adulterij hoc inter alia attendere debet, num maritus suo exemplo vxori pudicè viuendi author fuerit: Per iniquum enim esse videtur, vt pudicitiam vir ab vxore exigat, quam ipse non exhibeat.
8. In adulterij crimine familia non solum mariti, sed etiam vxoris (quæ tamen tunc temporis fuerit domi, quo adulterium dicitur admissum) testimonium perhibere potest.

Virgo

Virgo deflorata accusans personam solutam de stupro, sub promissione coniugij illato, si nec probare, nec iustam aliquam facti suspicionem adferre poterit, accusatus sine omni iuramento absoluetur: viciata autem florenis sex mulctabitur, quorum tres iudicio, alij tres arcæ pauperum cedent. Si ea secundo vel soepius in stupro fuerit deprehensa, cum verberibus in exilium relegabitur: Is verò qui rem cum ea habuisse comprobabitur, sex florenis mulctabitur, quorum tres iudex retinebit, cæteri arcæ pauperum cedent.

Si conuictus fuerit adolescens imprægnationis talis virginis, quæ ante honestè vixisse dicitur, nec tamen de promisso coniugio constet, sed solis suspicionibus ex circumstantijs grauatus extiterit, ducere eam, vel pro mulcta soluere florenos viginti quatuor tenebitur, quorum duodecim defloratæ in prolis educationem, alij verò duodecim iudicio & arcæ pauperum in æquas partes diuidendi cedant. Imprægnata autem ex sua parte, pro suo excessu, iudicio soluet florenos tres: Op-

O 4 pressor

pressor verò de non promisso coniugio, suo solo iuramento corporali se purgabit. Si autem ille promissi coniugij fuerit conuictus, ducere omnino eam debet, vel capite plectetur nisi oppressam placet, & cum iudicio conveniat.

11. Si ex inquisitione iudicum stuprata carceri inclusa, foetum vteri sui mariti alterius esse dicat, probare hoc tenebitur: si præstare id nequiverit, neq; etiam sufficientem suspicionem contra virum adferre poterit, vir sine iuramento absoluetur, ipsa verò publicè reuocabit, & emendam linguæ iudicio persoluet. Si verò non leuem suspicionem attulerit & probauerit, vir suo & coniugis suæ iuramenti liberabitur: vir iurabit, se criminis insimulati penitus esse insontem: vxor verò, se nunquam tale quid in marito animaduertisse: Meretrix autem virgis publicè cæsa, in exilium mittetur.

12. Si imprægnata de stupro aliquem maritum diffamauerit, & postea ea de causa citata, coram iudicio, se id probaturam asseuerauerit & pro-

& probauerit, conuictus gladio ferietur. Quod si verò suspicionibus tantum cum aggrauauerit, iuramento suo & coniugis (vt supra) liberabitur: Meretrici autem lingua præcidetur, & in perpetuum relegabitur exilium, eò quod illa viri famam non solum læserit, sed & vitæ eius periculum creare conata sit. Si verò primus fuerit foemine lapsus, quæ antea inculpatam traduxisset vitam, facta publica reuocatione, corpori ipsius parcetur, & certa capitis mulcta punietur.

Si alter coniugum, ex humana fragilitate forte lapsus, in adulterio fuerit deprehensus, vel testibus sufficientibus conuictus, magistratus ob primum lapsum equum est vt conuineat, & capiti eius gratiam faciat, exacta mulcta capitali, quando videlicet nec offensus alter coniugum, nec accusator ad pœnam de-

poscunt.

(:)

P DE

DE BONIS DAM-
natorum. Titul: VIII.

1. **B**ona eius, de quo sumptum est supplicium, iudex non attingat, sed ad successores eius, siue ascendentes, siue descendentes, siue collaterales, deuolui ea patiatur. Non enim bona, sed bonorum possessores delinquent. Item qui criminibus capitalibus conuicti aut damnati fuerint, eorum bona hæredes obtineant, exceptis ijs, quæ per delictum ipsis accesserunt, quæ restituere tenentur.
2. Damnati criminis lætæ Maiestatis, simul & vitam & bona amittunt.
3. Rei postulati, vel in scelere comprehensi, si metu criminis imminentis, mortem sibi consciuerunt, bessellem legitimæ ipsorum portionis ad hæredes non transmittunt, sed iudicibus cedit. Qui verò vitæ rædio, vel impatientia doloris alicuius, vel alio quouis modo sibi manum intulerint, triens besselis sui iudicibus cedit. Qui

Qui perpetrato crimine capitali, fuga sibi conlulit, multa homagij ex bonis eius cedit iudicibus, salua tamen heredum legitima portione. Si principis gratiam impetrauerit capiti & bonis suis, salua erunt dempta homagij multa, quæ iudicibus competit.

NOS itaq; qui non minorem Transsylvaniam, quam cæterarum nobis subiectarum Prouinciæ, curam merito habemus, quamq; omni tempore tam legibus munitam, quam cæteris rebus florentem cupimus, accepto supradicto codice, negocium hoc commisimus fideli nobis sincere dilecto: Magnifico Martino de Berzeuice, Equiti, libero Baroni in Dondan, & per Transsylvaniam Cancellario nostro, ac Capitaneo Starogardiensi, ut adhibitis iuris & legum peritis viris, eundem codicem diligenter examinaret: Quo referente,

contenta eiusdem non modo iuri & aequitati
respondere, sed etiam maxima ex parte apud
ipsum Saxonum longa consuetudine observa-
ri: supplicationibus praefatorum legatorum
Saxonum exauditis, & clementer admis-
sis, omnia capita, vniuersosq; titulos & ar-
ticulos, in eodem codice contentos & con-
scriptos, praesentibus literis nostris priuile-
gialibus, de verbo ad verbum, sine diminu-
tione & augmento aliquali insertos, lauda-
uimus, acceptauimus, ratificauimus &
approbauimus, in quantum iuribus publicis
non derogant, id est, Saxonum nostrorum
terras iurisdictionemq; tantum concernunt:
prout praesentibus laudamus, acceptamus,
approbamus, ratificamus, & confirma-
mus: promittentes pro nobis & suc-
cessoribus nostris Principibus Transyl-
uanae,

uanae, illum codicem in cunctis capitibus,
clausulis, titulisq; & articulis, in omnibus
praefati regni nostri Transyluanae iudi-
ciis, tam nos ipsos, obseruaturos, quam per
protonotarios regni, aliosq; quorum interest,
obseruari curaturos. In cuius rei memo-
riam firmitatemq; perpetuam, praesentes
literas nostras priuilegiales, appensione se-
creti sigilli nostri, quo in rebus Transylua-
nicis vtimur, duximus concedendas. Datum
per manus praefati Martini de Berzeuice,
nostri per Transyluaniam Cancellarii,
in arce nostra regia Cracouiense: deci-
ma octaua die mensis Februarii. Anno
domini millesimo, Quingentesimo, Octoa-
gesimo tertio: regni vero nostri septimo.

STEPHANVS REX.

MARTINVS de
Berzeuice.

AD LECTOREM.

Nosse cupis patriæ quæ sint ciuilia iura?
Hûc propera, & scriptum hoc perlege, doctus
Sunt formæ rerum variæ, sunt deniq; casus: (eris.
Hos liber hic mira cum breuitate docet.
Ingenua quem si fueris pietate secutus,
Afferet haud dubiè commoda magna tibi.
Cumq; suam virtus semper mereatur honorem,
Laude etiam merita, FRONIE dignus eris.

MARTINVS DVSTERVVS,
Coronensis.

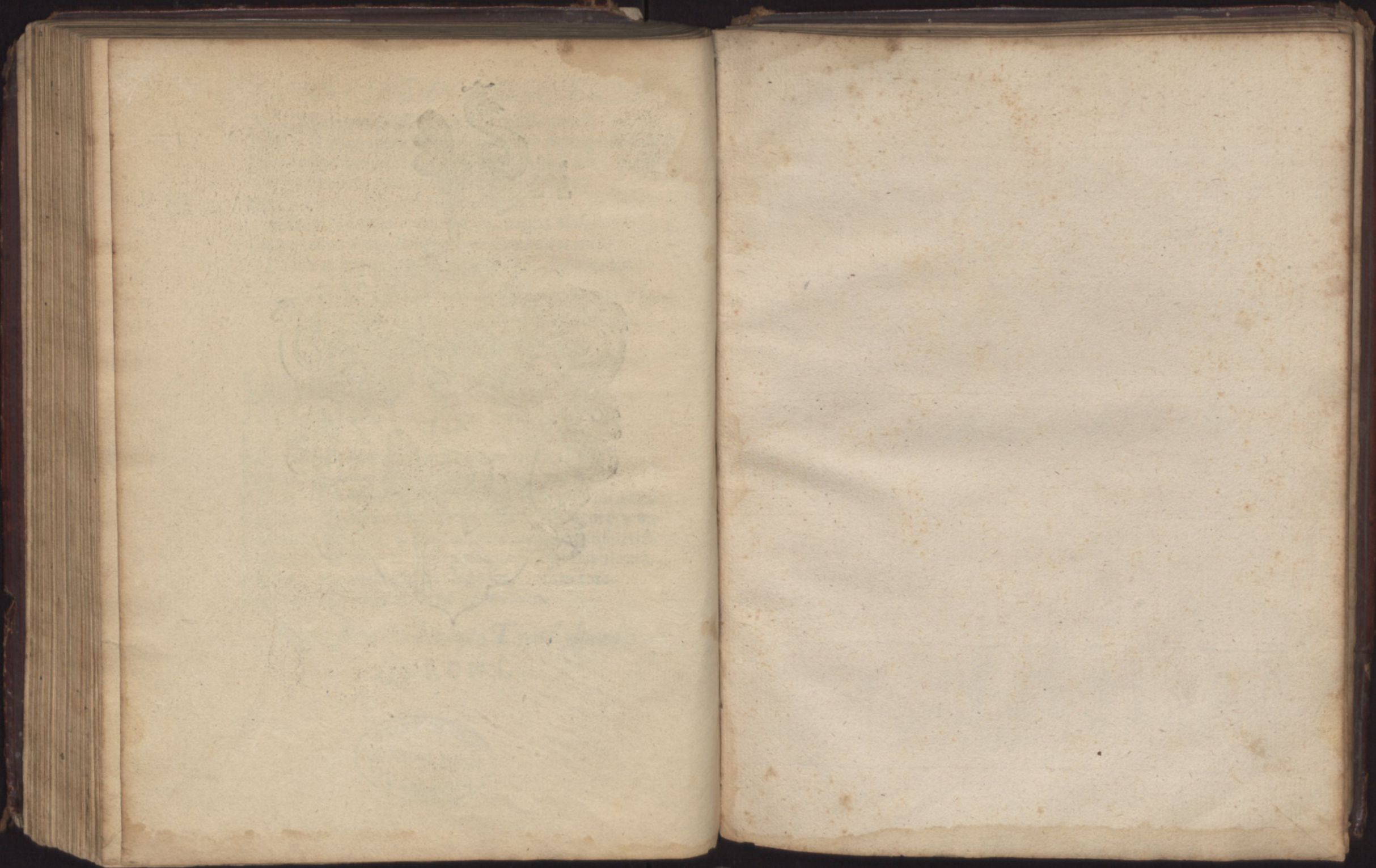
Errata.

- Pagina 6. versu 15. lege per pro curatorem.
Pagina 15. versu 10. manere lege permanere.
Pagina 16. adde in tabellam, auia.
Pagina 22. versu 17. lege iudices specialiter.
Pagina 34. versu 10. pro capere lege capace.
Pagina 44. versu 4. pro donis lege dotis.
Pagina 64. versu 8. pro impetrauit lege arrestauit.
Pagina 66. versu 16. pro receptam lege acceptam.
Pagina 68. versu 2. post aliquid, adde acquisierit.
Pagina 85. versu 11. pro postulanti lege stipulanti.
Pagina 90. versu vltim: lege impunitam fore.
Pagina 95. versu 21. lege nocturnum.

Impressum in Inclÿta Transÿlvanic
CORONA.

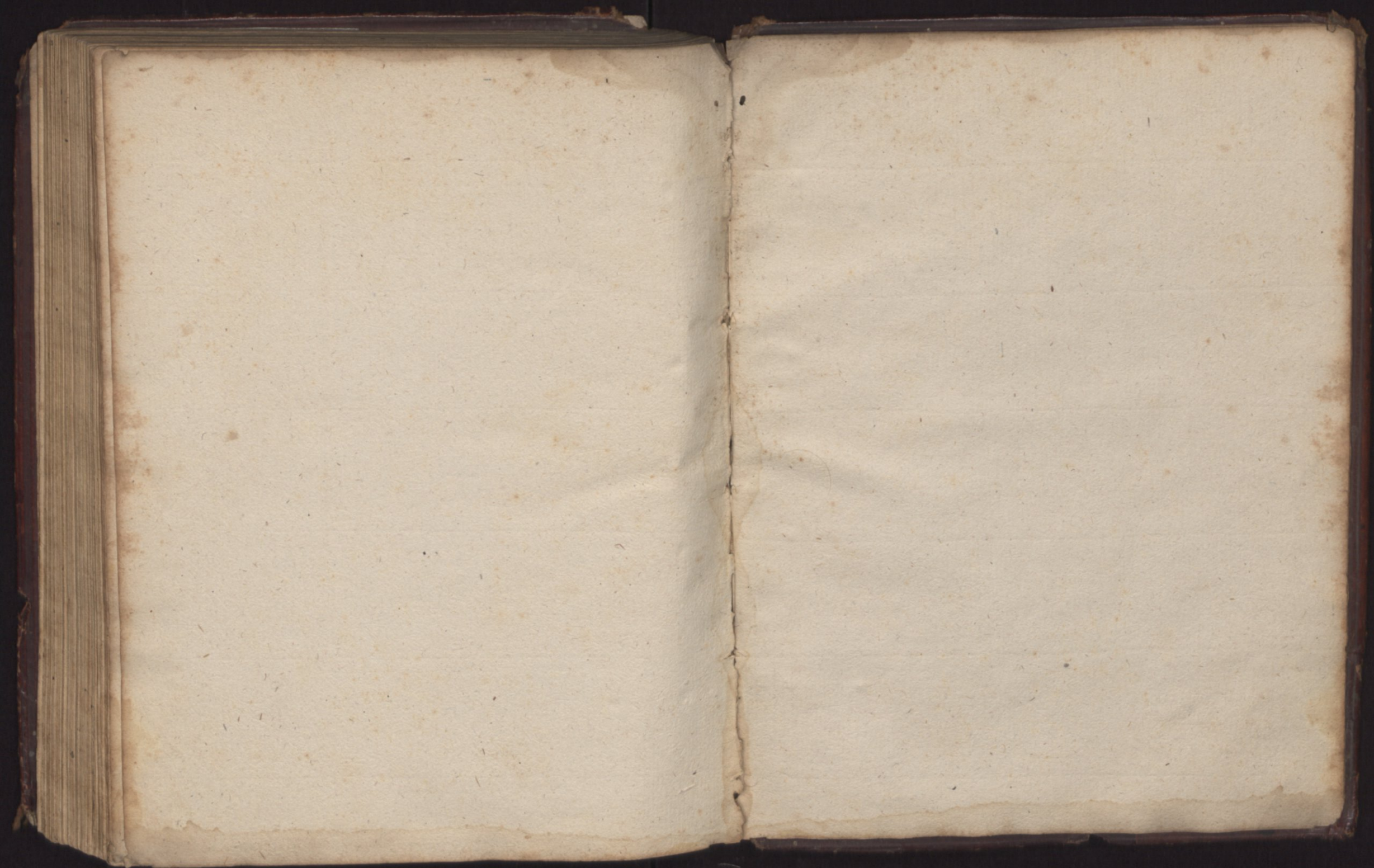

VERIFICAT
1987

90.000,80.

